

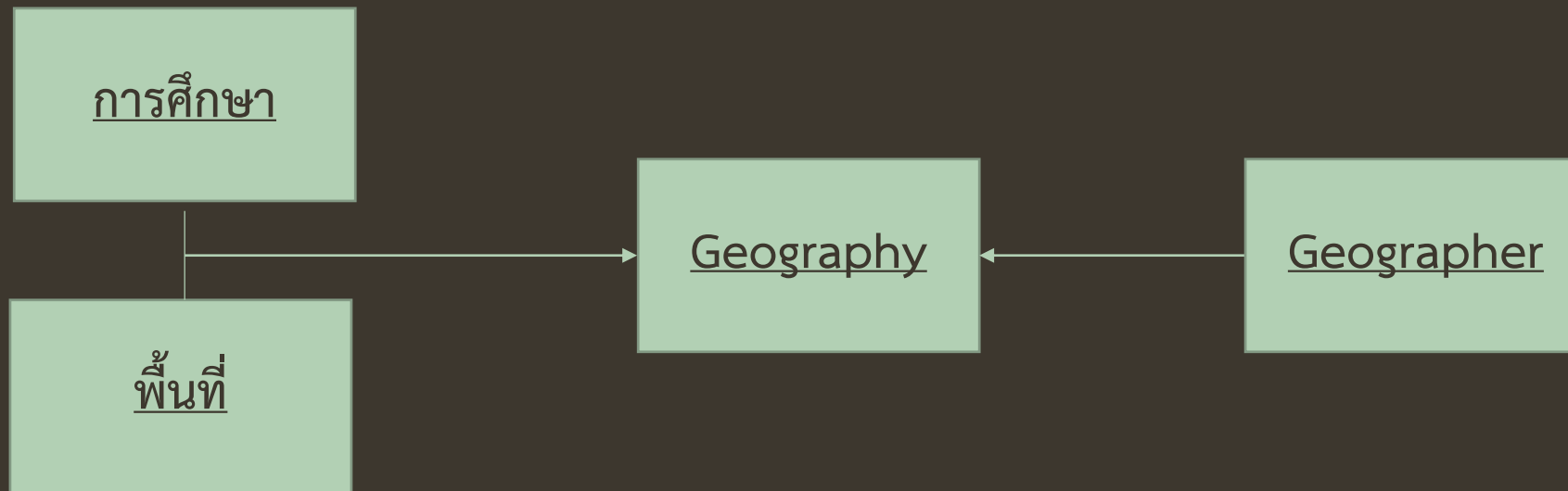
# ภูมิศาสตร์มนุษย์

สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา



# ภูมิศาสตร์ (Geography)

ภูมิศาสตร์ (อังกฤษ: geography) เป็นสาขาวิชาหนึ่งที่ทำการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะเฉพาะ ของสถานที่ที่ปรากฏอยู่บนพื้นผิวโลก ภูมิศาสตร์จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดวางสิ่งต่าง ๆ และความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่แบ่งแยกสิ่งหนึ่งออกจากสิ่งอื่น ๆ โดยภูมิศาสตร์พยายามค้นหาเพื่อที่จะตีความให้กระจ่างถึง ความสำคัญ ของสิ่งที่เหมือนและแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ในรูปของสาเหตุและความเกี่ยวเนื่อง



# ภูมิศาสตร์ (Geography)

- Geography is the science of place and space.
- Geographers ask where things are located on the surface of the earth, why they are located where they are, how places differ from one another, and how people interact with the environment.

Human geography is concerned with the spatial aspects of human existence - how people and their activity are distributed in space, how they use and perceive space, and how they create and sustain the places that make up the earth's surface. Human geographers work in the fields of urban and regional planning, transportation, marketing, real estate, tourism, and international business.

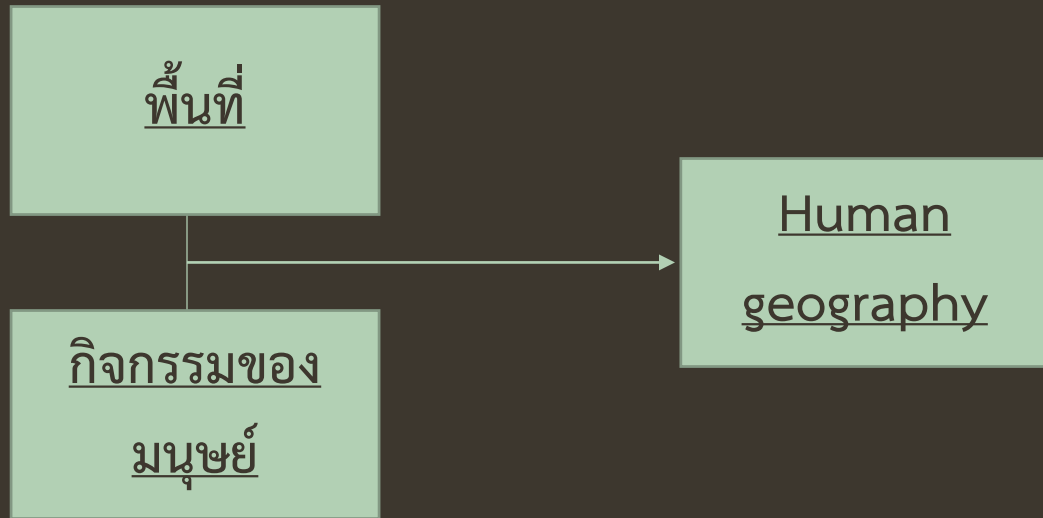
Physical geographers study patterns of climates, land forms, vegetation, soils, and water. They forecast the weather, manage land and water resources, and analyze and plan for forests, rangelands, and wetlands. Many human and physical geographers have skills in cartography and Geographic Information Systems (GIS).

# ภูมิศาสตร์ (Geography)



Geographers also study the linkages between human activity and natural systems. Geographers were, in fact, among the first scientists to sound the alarm that human-induced changes to the environment were beginning to threaten the balance of life itself. They are active in the study of global warming, desertification, deforestation, loss of biodiversity, groundwater pollution, and flooding.

# ภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geography)



- Human geographers study people and places.
- The field of human geography focuses on how people make places, how we organize space and society, how we interact with each other in places and across space, and how we make sense of others and ourselves in our localities, regions, and the world.

# ภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geography)

## Five themes

### Location

the geographical position of people and things on Earth's surface affects what happens and why

### Human environment

Asking locational questions often means looking at the reciprocal relationship between humans and environments.

### Region

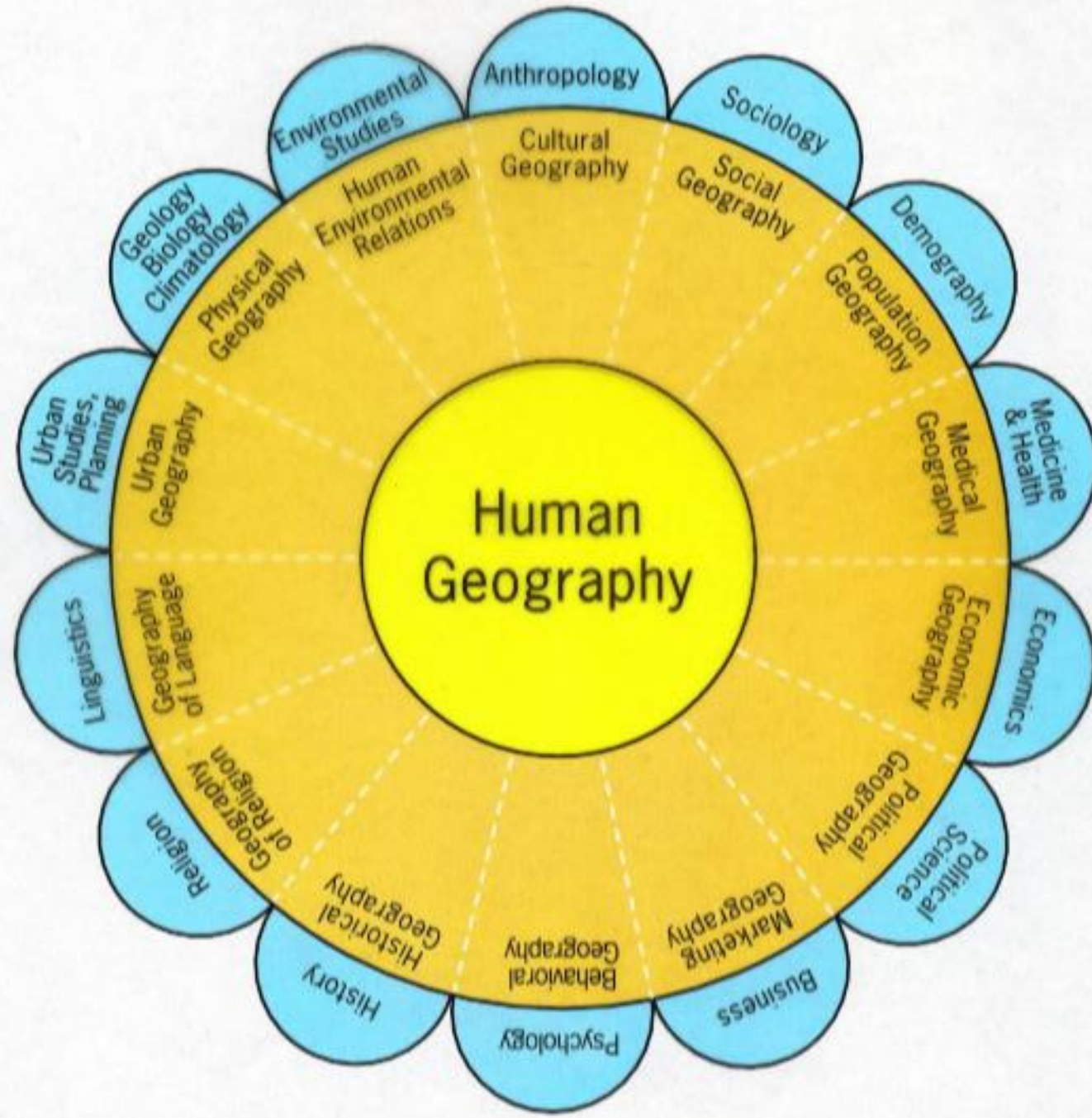
Phenomena are not evenly distributed on Earth's surface. Instead, features tend to be concentrated in particular areas, which we call regions.

### Place

All places on the surface of Earth have unique human and physical characteristics

### Movement

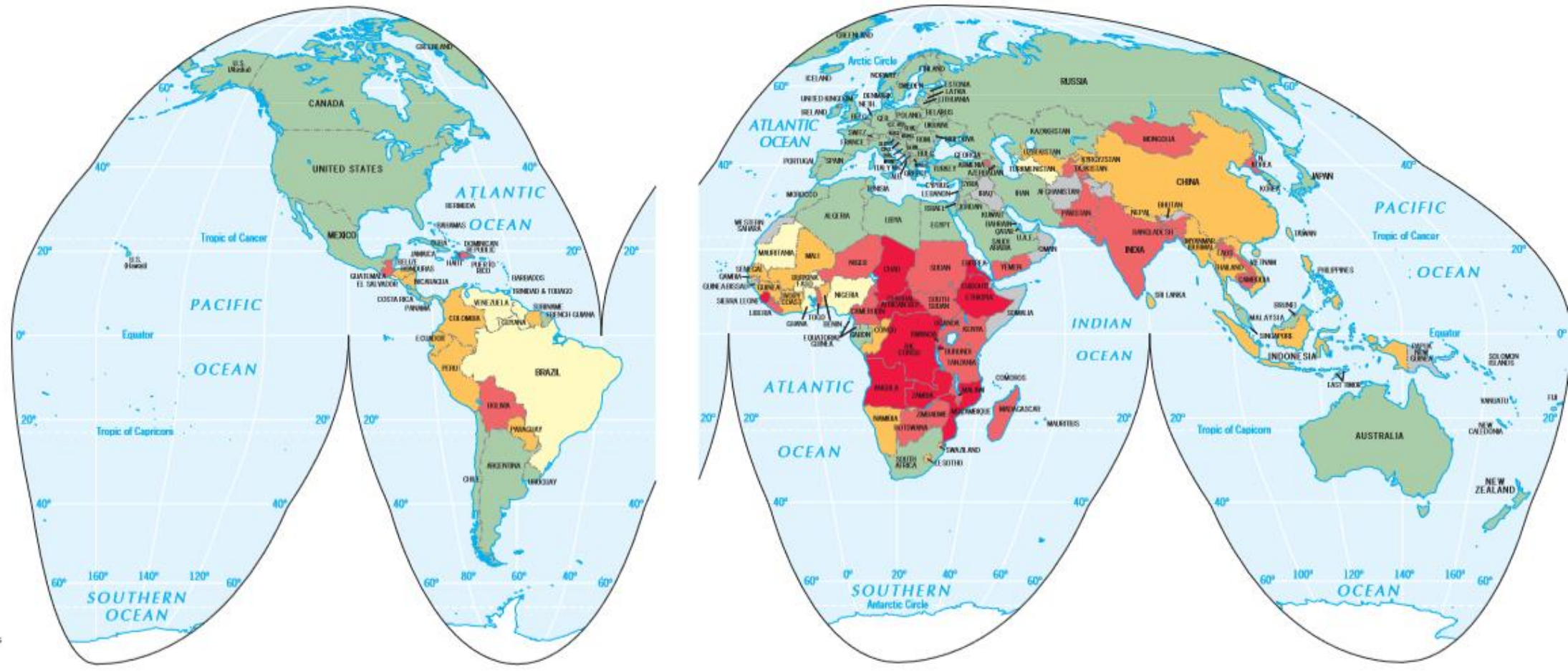
refers to the mobility of people, goods, and ideas across the surface of the planet.



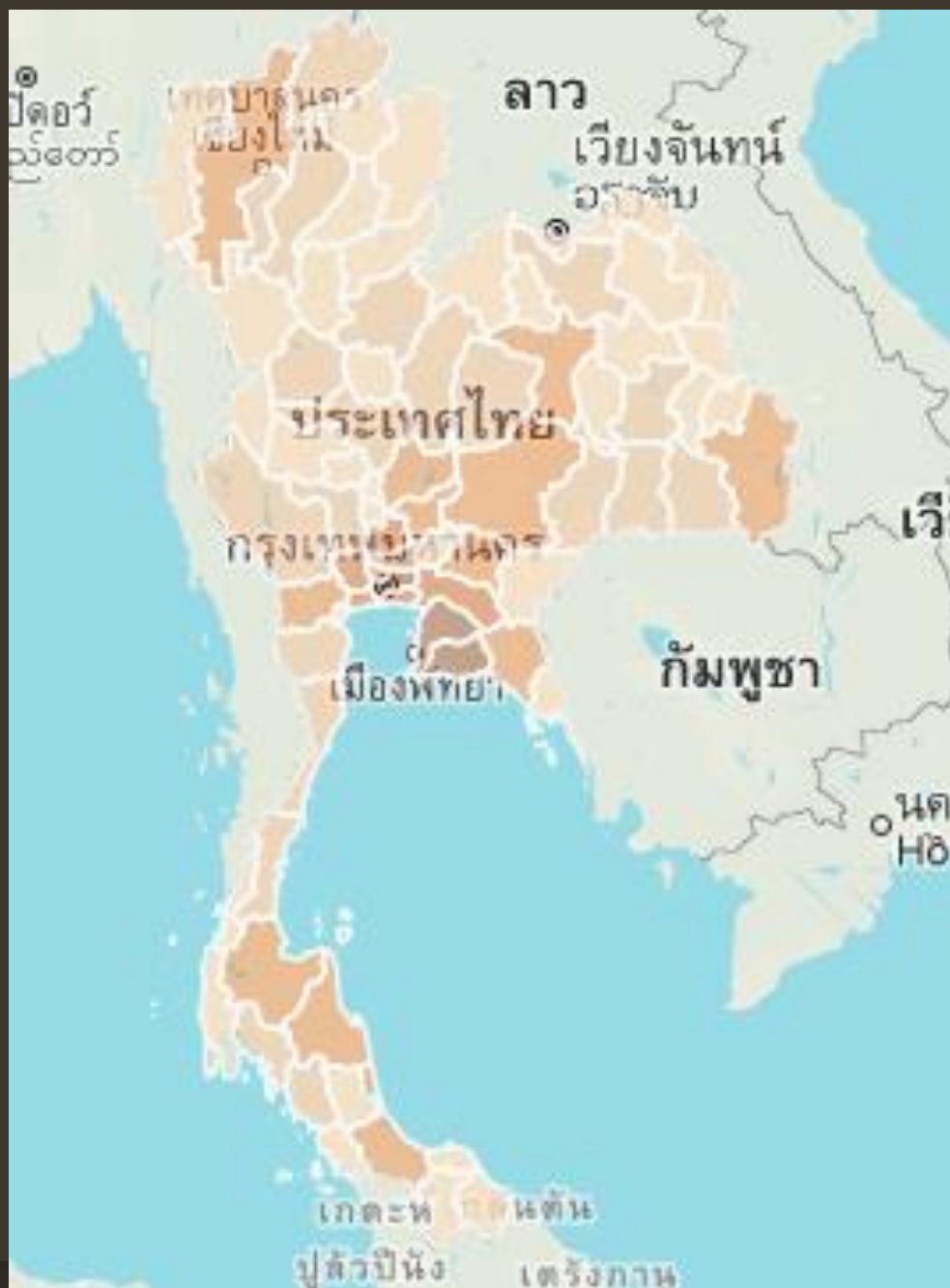


**Figure 1.6**

**Cholera in Haiti, 2010.** Artibonite and Centre departments have been hard hit by the cholera outbreak in Haiti, in part because the Artibonite River is contaminated by cholera bacteria and in part because of the large number of Haitians displaced from Port-au-Prince who have fled to camps in Artibonite and Centre. *Data from:* Centers for Disease Control, 2011. [http://www.bt.cdc.gov/situationawareness/haiticholera/map\\_1.asp](http://www.bt.cdc.gov/situationawareness/haiticholera/map_1.asp)



**Figure 1.2**  
 World Food Program Hunger Map, 2011. Classifications designate the proportion of the population malnourished. The World Food Program estimates just under 1 billion people worldwide are malnourished. *Courtesy of: United Nations World Food Program 2011.*



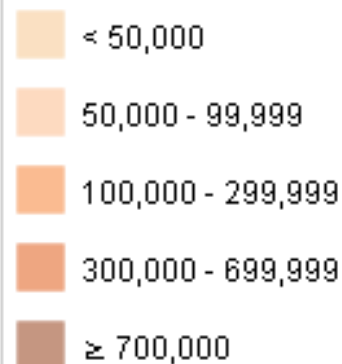
ระดับแผนที่: ระดับจังหวัด (PROVINCE)

โครงการ: ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

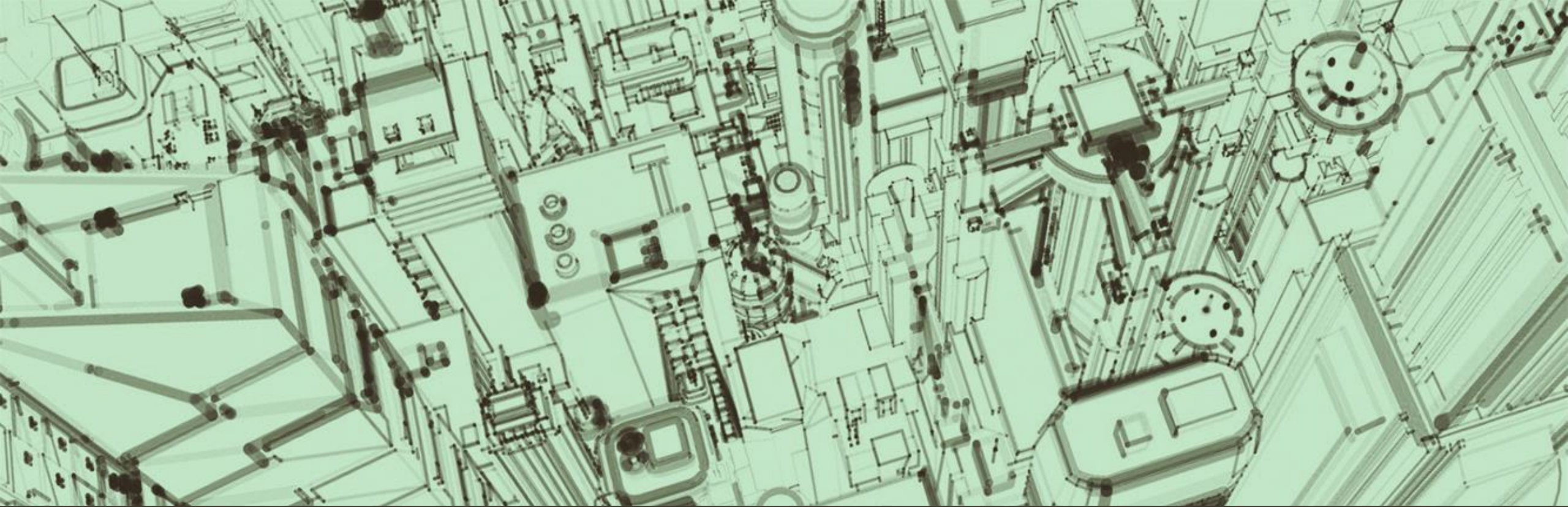
ตัวชี้วัด: ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

คำนิยาม: ผลรวมของผลผลิตขั้นสุดท้ายของจังหวัดซึ่งเท่ากับมูลค่าเพิ่ม (Value Added) ที่เกิดจากกิจกรรมการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดในจังหวัด

หน่วย: ล้านบาท







# ภูมิศาสตร์มนุษย์

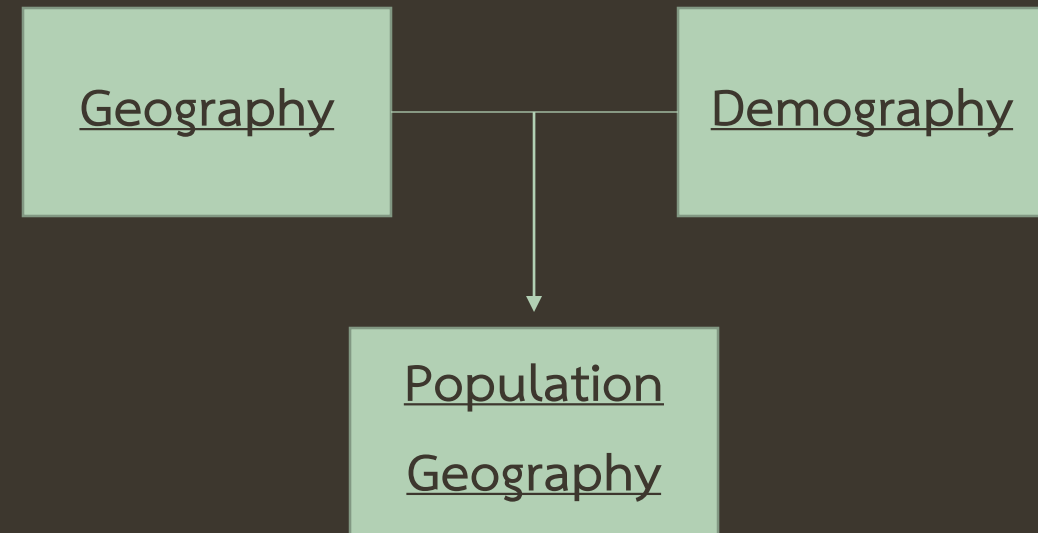
สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา



# ภูมิศาสตร์ประชากร (Population Geography)

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประชากรกับความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ โดยพิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์ นั้นมีความเกี่ยวข้อง และความเป็นอยู่กับคุณภาพชีวิตของประชากรอย่างไร เช่น

- การกระจายตัวของประชากร
- การย้ายถิ่นฐานของประชากร
- ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่



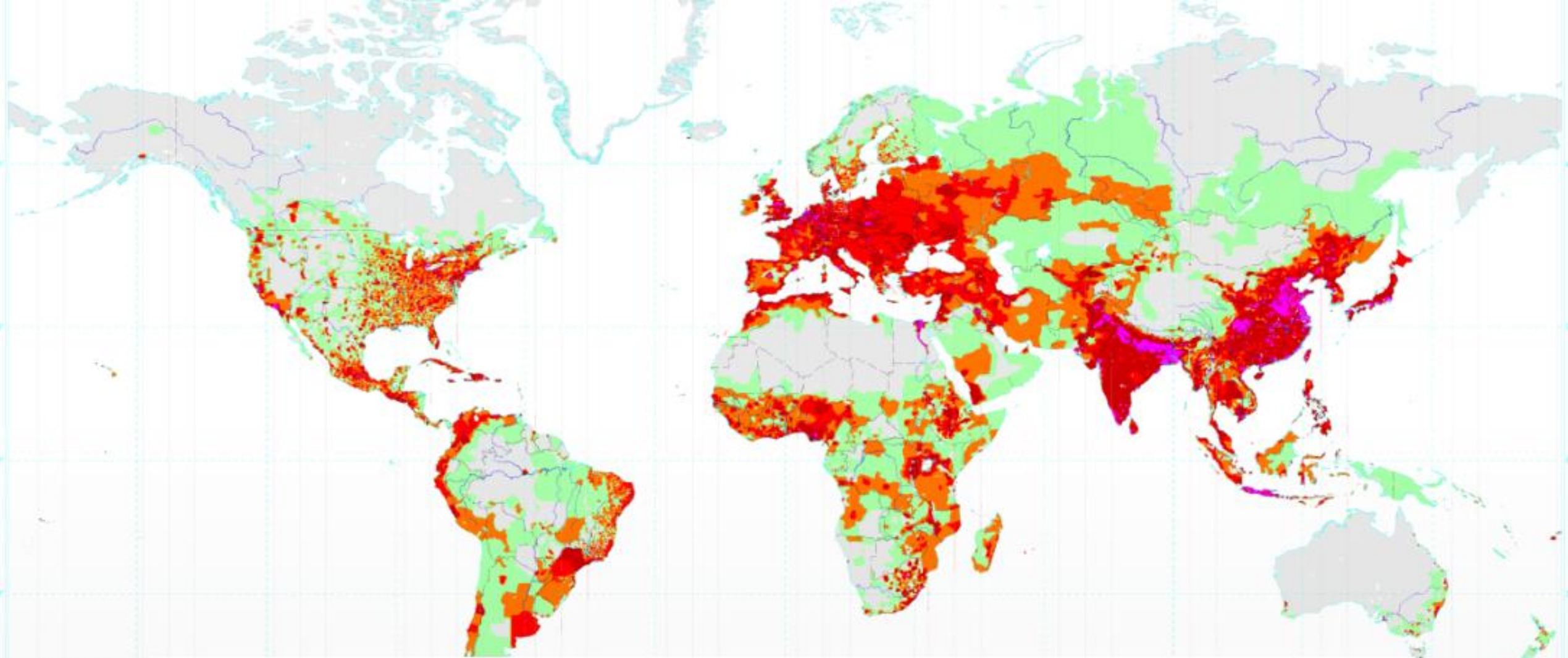
## ความหมายของประชากร

ในวิชาประชากรศาสตร์ (Demography) หมายถึง จำนวนคนทั้งหมดในพื้นที่แห่งหนึ่ง ในช่วงระยะเวลา หนึ่งหรือในขณะใดขณะหนึ่ง

สาขาประชากรศาสตร์ (Demography) เป็นการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับประชากร โดยใช้ข้อมูลจากการสำมะโนประชากร (Census) เพื่อศึกษาจำนวนของประชากร ความหนาแน่นของประชากร การกระจายตัวของประชากร

**ประชากร** หมายถึง การศึกษาประชากร(Population) ในถิ่นต่าง ๆ โดยพิจารณาถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องหรือมีผลต่อความเป็นอยู่ของประชากรนั้น ๆ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของประชากรว่า “หมู่พลเมือง, หมู่คน”



Persons/sq km



# ประชากรโลก

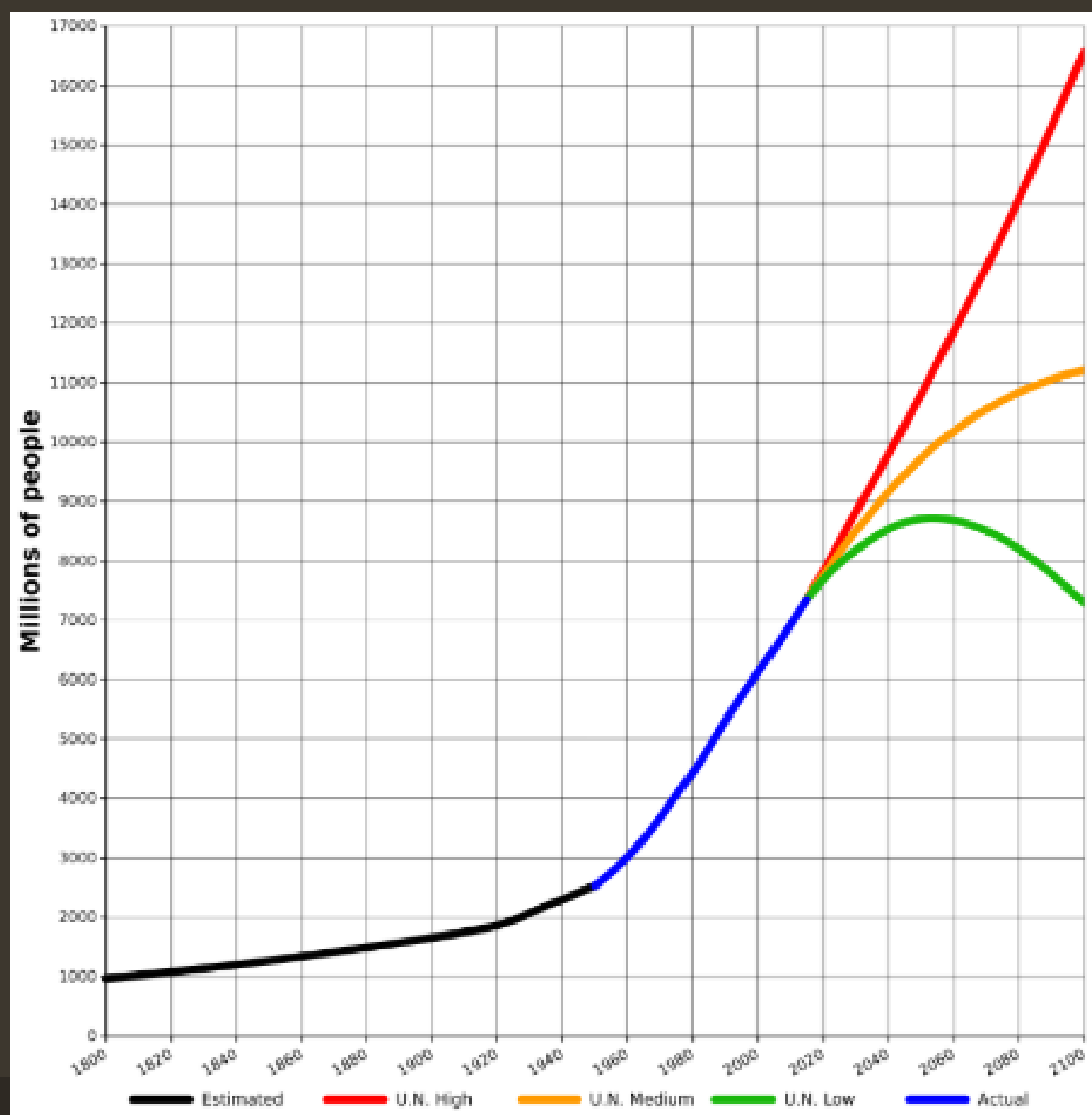


โลก

OECD

รัฐบอลติก










ประมาณประชากรโลกตั้งแต่ปี 1800 ถึง 2100 ตามผลการคาดคะเนของ สหประชาชาติเมื่อปี 2010 (แดง ส้ม เขียว) และการประมาณในอดีต ของสำนักสำมะโนสหรัฐ (ดำ) ตัวเลข ประชากรที่บันทึกจริงเป็นสีน้ำเงิน ตามการประมาณสูงสุด ประชากร โลกอาจสูงถึง 16,000 ล้านคนในปี 2100 ตามการประมาณต่ำสุด ประชากรโลกอาจลดลงเหลือ 6 พันล้านคน

#	สิบประเทศที่มีประชากรมากที่สุด	2017	2020	2050*
1	จีน	1,386	1,415	1,486
2	อินเดีย	1,339	1,402	1,916
3	สหรัฐอเมริกา	325	336	405
4	อินโดนีเซีย	262	274	361
5	บราซิล	210	220	267
6	ปากีสถาน	195	210	344
7	ไนจีเรีย	193	208	440
8	บังกลาเทศ	164	172	229
9	รัสเซีย	143	144	126
10	เม็กซิโก	130	136	183
	<b>รวมทั้งโลก</b>	<b>5,265</b>	<b>6,688</b>	<b>8,004</b>
	<i>สิบอันดับประเทศที่มีประชากรมากที่สุด (%)</i>	<i>60.0 %</i>	<i>58.9 %</i>	<i>57.5 %</i>

- ทวีปเอเชียเป็นทวีปที่มีประชากรมากที่สุด โดยผู้อยู่อาศัย 4,200 ล้านคน คิดเป็นกว่า 60% ของประชากรโลก เพียงสองประเทศที่มีประชากรมากที่สุดในโลก คือ จีนและอินเดีย รวมกันก็มีประชากรราว 37% ของประชากรโลกแล้ว
- ทวีปแอฟริกาเป็นทวีปที่มีประชากรมากที่สุดเป็นอันดับสอง โดยมีประชากรราว 1 พันล้านคน หรือ 15% ของประชากรโลก
- ทวีปยุโรปมีประชากร 733 ล้านคน คิดเป็น 11% ของประชากรโลก
- ภูมิภาคละตินอเมริกาและแคริบเบียนเป็นที่อยู่ของประชากรโลกราว 600 ล้านคน (9%)
- อเมริกาเหนือ (Northern America) ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยสหรัฐอเมริกาและแคนาดา มีประชากรราว 352 ล้านคน (5%)
- โอเชียเนีย ภูมิภาคที่มีประชากรน้อยที่สุด มีผู้อยู่อาศัยราว 35 ล้านคน (0.5%)
- ส่วนทวีปแอนตาร์กติกา แม้จะไม่มีประชากรอยู่อาศัยแน่นอนเป็นการถาวร แต่ก็มีประชากรนานาชาติ ประเทศจำนวนหนึ่งที่เปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่ในสถานีวิจัยศาสตร์ขั้วโลก ประชากรนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในฤดูร้อนและลดลงอย่างมีนัยสำคัญในฤดูหนาว เพราะนักวิจัยผู้มาเยือนกลับประเทศแม่

ชื่อทวีป	ความหนาแน่น (ผู้อยู่อาศัย/กม <sup>2</sup> )	ประชากร (2011)	ประเทศที่มีประชากรมากที่สุด	นครที่มีประชากรมากที่สุด
ทวีปเอเชีย	86.7	4,140,336,501	จีน (1,341,403,687) 	โตเกียว (35,676,000) 
ทวีปแอฟริกา	32.7	994,527,534	ไนจีเรีย(152,217,341) 	ไคโร (19,439,541) 
ทวีปยุโรป	70	738,523,843	รัสเซีย(142,905,200;  ประมาณ 110 ล้านคนในทวีปยุโรป	มอสโก (14,837,510) 
ทวีปอเมริกาเหนือ	22.9	528,720,588	สหรัฐอเมริกา(313,485,438) 	เม็กซิโกซิตี/ปริมณฑล (8,851,080 / 21,163,226) 
ทวีปอเมริกาใต้	21.4	385,742,554	บราซิล(190,732,694) 	เซาเปาโล (19,672,582) 
โอเชียเนีย	4.25	36,102,071	ออสเตรเลีย(22,612,355) 	ซิดนีย์ (4,575,532) 
ทวีปแอนตาร์กติกา	0.0003 (แปรผัน)	4,490 (ไม่ถาวร, แปรผัน)		McMurdo Station (955)[1] 

# ข้อมูลประชากรมาจากไหน ?

## การสำมะโน (Census)

เป็นการรวบรวมข้อมูลประชากรที่กระทำกันทุก ๆ 10 ปี โดยการสำรวจหรือ แจงนับข้อมูลของคนในแต่ละครัวเรือน (Household) เช่น อายุ เพศ และอาชีพ เป็นต้น

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประชากรเพื่อทำการศึกษาการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงของประชากร สำหรับประเทศไทย กระทรวงมหาดไทยถือได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลของประชากรที่สำคัญ แหล่งหนึ่ง เพราะกระทรวงมหาดไทยมีหน่วยงานตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ คือ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ที่ทำการกำนัน อำเภอ จังหวัด และกระทรวง โดยเฉพาะปัจจุบันกระทรวงมหาดไทยมีสำนักทะเบียนราษฎรทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลการเกิด การตาย และการย้ายถิ่นของคนไทยไว้ทั่วประเทศ นอกจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว หน่วยงานอื่น ๆ ก็มีการเก็บรวบรวมข้อมูลของประชากรตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป

นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำหน้าที่สำมะโนประชากร (Population census) ทุก ๆ 10 ปี เพื่อทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประชากรที่สำคัญ ๆ สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา หน่วยงานที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลประชากร คือ Bureau of the Census

# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## อายุ (Age)

เป็นคุณลักษณะทางประชากรอีกลักษณะหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาของการมีชีวิตอยู่ หรือตามวัยอายุของประชากร โดยปกติจะแบ่งประชากรทั้งหมดออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามหมวดอายุ ซึ่งหากพิจารณาอย่างกว้าง ๆ จะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

ประชากรวัยเด็ก อายุ 0-14 ปี

ประชากรวัยแรงงาน อายุ 15-59 ปี (หรือบางประเทศ 15-64 ปี)

ประชากรวัยชรา อายุ 60 ปีขึ้นไป (บางประเทศ 65 ปีขึ้นไป)



# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## เพศ (Sex)

ประชากรประกอบด้วย 2 เพศ คือเพศหญิงและเพศชาย ในสัดส่วนที่สมดุลกัน ซึ่งในการจะกำหนดให้เป็นอย่างนั้นย่อมทำได้ยาก เนื่องจากบางประเทศมีค่านิยม ขนบธรรมเนียมในการมีบุตรที่ต่างกัน นอกจากนี้ยังมีการย้ายเข้าย้ายออกจากพื้นที่นั้นๆ และการเกิดภาวะสงคราม จึงทำให้สัดส่วนระหว่างเพศต่างกัน ทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพศเกิดความคลาดเคลื่อน องค์ประกอบด้านเพศ มีผลโดยตรงต่ออัตราการเกิด อัตราการตาย และอัตราการสมรส นอกจากนี้ ความไม่สมดุลระหว่างเพศยังส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพบางอย่าง รายได้ การศึกษา ปัญหาสังคม และปัญหาอาชญากรรม

โดยทั่วไปแล้วสัดส่วนเพศชายต่อเพศหญิงมีความแตกต่างกันตามวัย เช่น เด็กแรกเกิดจะพบว่าเพศชายมากกว่าเพศหญิง เมื่อถึงวัยกลางคนทั้งสองเพศจะมีสัดส่วนเท่ากัน และในวัยชราเพศหญิงจะมากกว่าเพศชาย การวัดองค์ประกอบทางเพศ มักจะใช้อัตราส่วนเพศ (Sex Ratio) ซึ่งเป็นจำนวนประชากรเพศชายต่อประชากรเพศหญิง 100 คน ในพื้นที่หนึ่ง คำนวณจากสูตรได้ดังนี้

$$= \frac{\text{number of male}}{\text{number of female}} \times 100$$

# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## สถานภาพการสมรส (Marital Status)

สถานภาพสมรส หมายถึง ลักษณะการครองเรือน จำแนกได้ 5 ประเภทได้แก่ โสด สมรส ม่าย หย่า และแยกกันอยู่ สถานภาพสมรสของประชากรทำให้ทราบแนวโน้มของการอยู่อาศัย อาชีพและรายได้ของครัวเรือน ลักษณะความแตกต่างด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนาย่อมมีผลต่อสถานภาพสมรส และมีผลโดยตรงต่ออัตราการเกิดหรือการเพิ่มของประชากร

# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## การศึกษา (Education)

ระดับการศึกษาของประชากรย่อมแสดงถึงฐานะของสังคม เศรษฐกิจของสังคมนั้น การให้การศึกษแก่ประชากรจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ การศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านการศึกษจะช่วยทำให้ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดี การทราบถึงสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยเรียนทำให้สามารถวางแผนเพื่อให้การศึกษแก่ประชากรในวัยเรียน

# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## เศรษฐกิจ (Economy )

องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจของประชากรได้แก่ อาชีพ รายได้ แรงงาน การมีงานทำ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างมาก เพราะประชากรที่มีความชำนาญในการประกอบอาชีพ มีทักษะการทำงาน จะมีค่าตอบแทน ค่าจ้างแรงงานที่สูง หากประชากรมีแรงงานไร้ฝีมือมาก รายได้ก็จะต่ำ เกิดการกู้หนี้ ทำให้รัฐบาลต้องแบกภาระการลดหนี้

# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## ที่อยู่อาศัย (Housing)

ที่อยู่อาศัยมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชากร ทั้งที่อยู่ในชนบทและในเมืองย่อมดำรงชีวิตที่แตกต่างกันตามทรัพยากรสภาพแวดล้อม

ในชนบทที่อยู่อาศัยไม่แออัดปลูกด้วยวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น การใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูก แต่อาจพบว่าที่อยู่อาศัยไม่แออัดแต่สภาพเศรษฐกิจที่มีจำนวนคนในครอบครัวจำนวนมากทำให้ต้องดิ้นรนไปหางานทำในเมือง จึงมีการอพยพถิ่นทั้งถาวรและชั่วคราว โดยไปอยู่กับคนที่รู้จักในเมืองหรืออาศัยอยู่ในบริเวณที่รกร้างว่างเปล่าก่อให้เกิดชุมชนแออัด สภาพแวดล้อมไม่เอื้อ ก่อให้เกิดปัญหาในเขตเมือง

# องค์ประกอบของประชากร (Population Composition)

## เชื้อชาติ ศาสนา และภาษา (Race and Religion and Language)

องค์ประกอบด้านนี้ทำให้ทราบว่าประชากรสามารถอยู่ร่วมกันหรือมีส่วนร่วมในตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมร่วมกันได้หรือไม่ มากหรือน้อยเพียงใด เพราะคนที่มีความแตกต่างเรื่องเชื้อชาติ ย่อมมีความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ ศาสนาที่นับถือและภาษาที่ใช้สื่อสาร กลุ่มเชื้อชาติเดียวกันมักช่วยเหลือซึ่งกันและกันและจะกีดกัน รังเกียจกลุ่มเชื้อชาติอื่น

# การเปลี่ยนแปลงประชากร

ภาวะเจริญพันธุ์ (Fertility) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมและชีวภาพที่มีผลต่อการเกิดของประชากร แต่ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับปัจจัยทางชีวภาพมากกว่า โดยจะศึกษาถึงอัตราการเจริญพันธุ์จากสตรีในช่วงอายุ 14-44 ปี หรือ 15-49 ปี

อัตราเกิด (Birth rate) หรืออัตราเกิดอย่าง คร่าว ๆ (Crude birth rate) หมายถึง จำนวน คนเกิดในเขตพื้นที่หนึ่ง หรือในกลุ่ม ประชากรหนึ่ง ในเวลา 1 ปี ต่อประชากร 1,000 คน ซึ่งมีสูตรดังนี้

จำนวนเด็กเกิดที่มีชีวิตอยู่ในปีนั้น  $\times 1,000$ คน/จำนวนประชากรกลางปี (หรือเฉลี่ย)

# การเปลี่ยนแปลงประชากร

## การตาย (Mortality)

อัตรามตาย (Death rate) หรือ อัตราการ ตายอย่างคร่าว ๆ (Crude death rate) หมายถึง จำนวนคนตายในเขตพื้นที่หนึ่ง หรือในกลุ่มประชากรหนึ่งในเวลา 1 ปี ต่อ ประชากร 1,000 คน ซึ่งมีสูตรดังนี้

จำนวนคนตายทั้งหมดใน1ปี  $\times 1,000$  คน/จำนวนประชากรกลางปี(หรือเฉลี่ย)

อัตราการตายของเด็กเกิดใหม่ (Neonatal mortality rate) หมายถึง อัตราการตายของ เด็กที่มีอายุน้อยกว่า 1 เดือน

อัตราการตายของทารก (Infant mortality rate) หมายถึง อัตราการตายของเด็กที่มี อายุต่ำกว่า 1 ปี

ระยะเวลาของการมีชีวิตอยู่ (Life expectancy) หมายถึง อายุโดยเฉลี่ยของประชากรที่คาดว่าจะมีชีวิตอยู่

อายุขัย (Life span) หมายถึง อายุสูงสุดของ ประชากรที่มีชีวิตอยู่

# การเปลี่ยนแปลงประชากร

การย้ายถิ่น (Migration)

การย้ายถิ่น หมายถึง การเคลื่อนย้ายทางประชากรจากพื้นที่หนึ่งไปอยู่ยังอีกพื้นที่หนึ่ง

ประเภทของการย้ายถิ่น

1. ย้ายถิ่นเข้า (Immigration)
2. ย้ายถิ่นออก (Emigration)
3. การย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International migration)
4. การย้ายถิ่นภายในประเทศ (Internal migration)

# การเปลี่ยนแปลงประชากร - สาเหตุของการย้ายถิ่น

## ปัจจัยผลัก (Push factors)

- ด้านเศรษฐกิจ เช่น การว่างงาน ค่าครองชีพ
- ด้านสังคมวิทยา เช่น คุณภาพชีวิต ปัญหาอาชญากรรม ความหนาแน่นของประชากร
- ด้านคุณภาพของการบริการทางสังคม เช่น การศึกษา

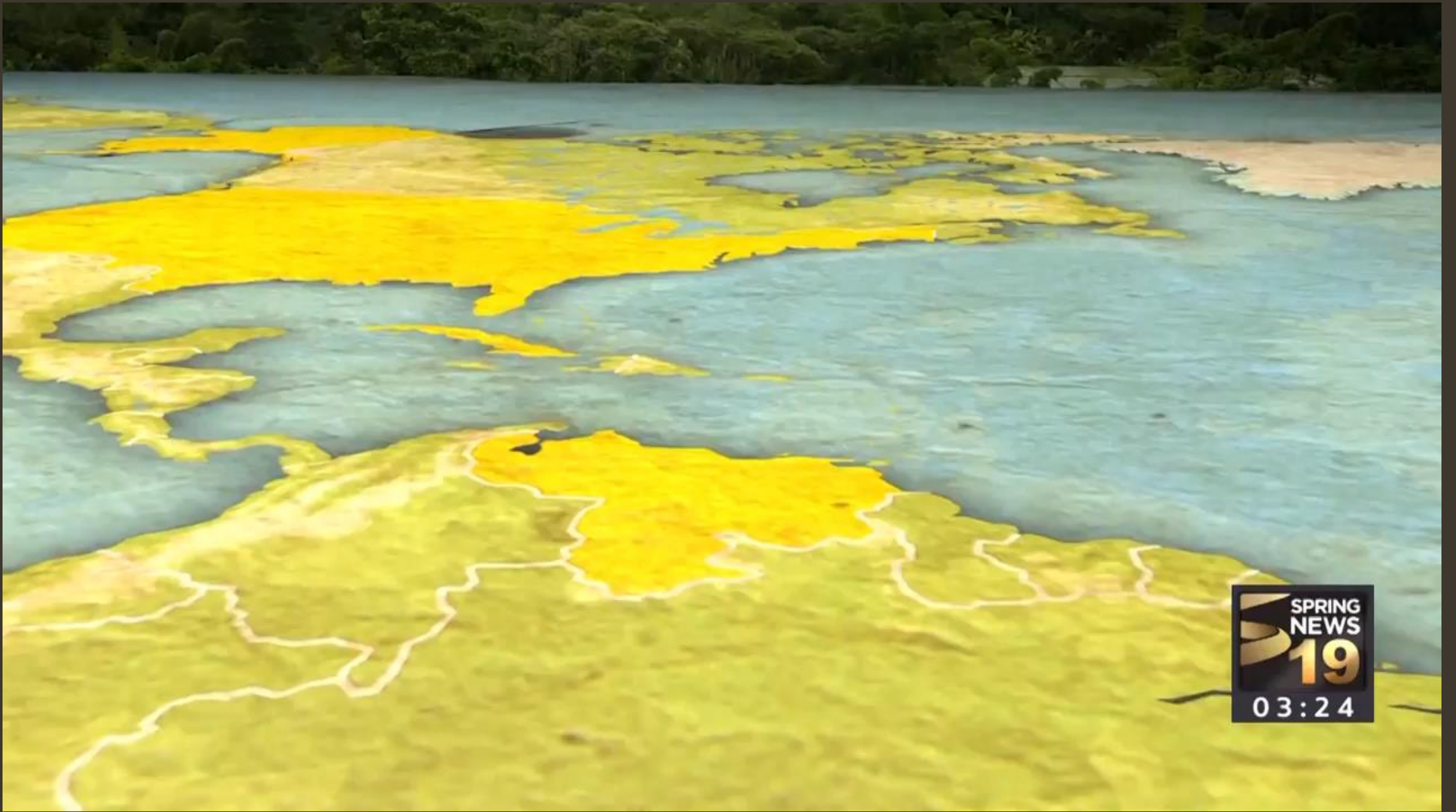
## ปัจจัยดึง(Pull factors)

- ด้านเศรษฐกิจ เช่น มีที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น ความสะดวกในด้านการศึกษาหาความรู้
- ด้านกายภาพ เช่น สภาพภูมิอากาศดี

InternationalNewsRoom

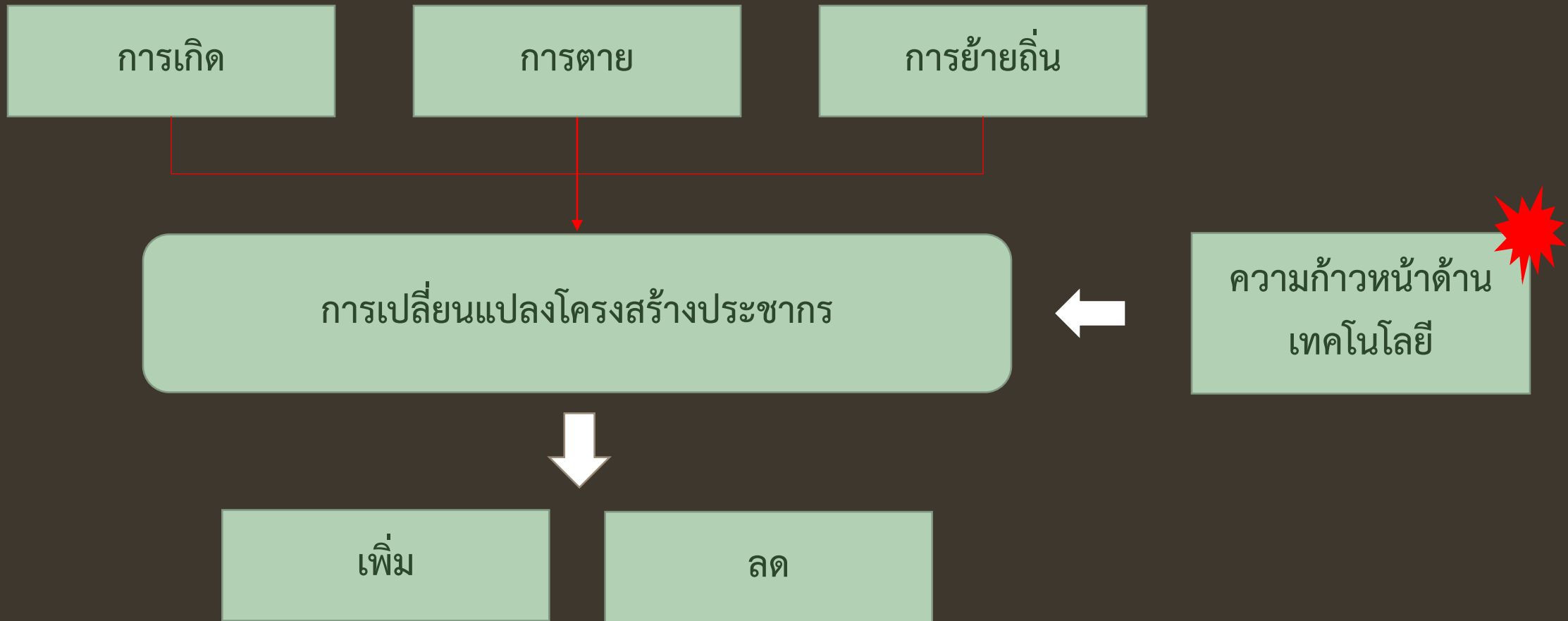
อธิบายวิกฤตเวเนซุเอลาใน 2 นาที

SPRING  
NEWS  
19  
03:30



SPRING  
NEWS  
**19**  
03:24

# การเปลี่ยนแปลงประชากร



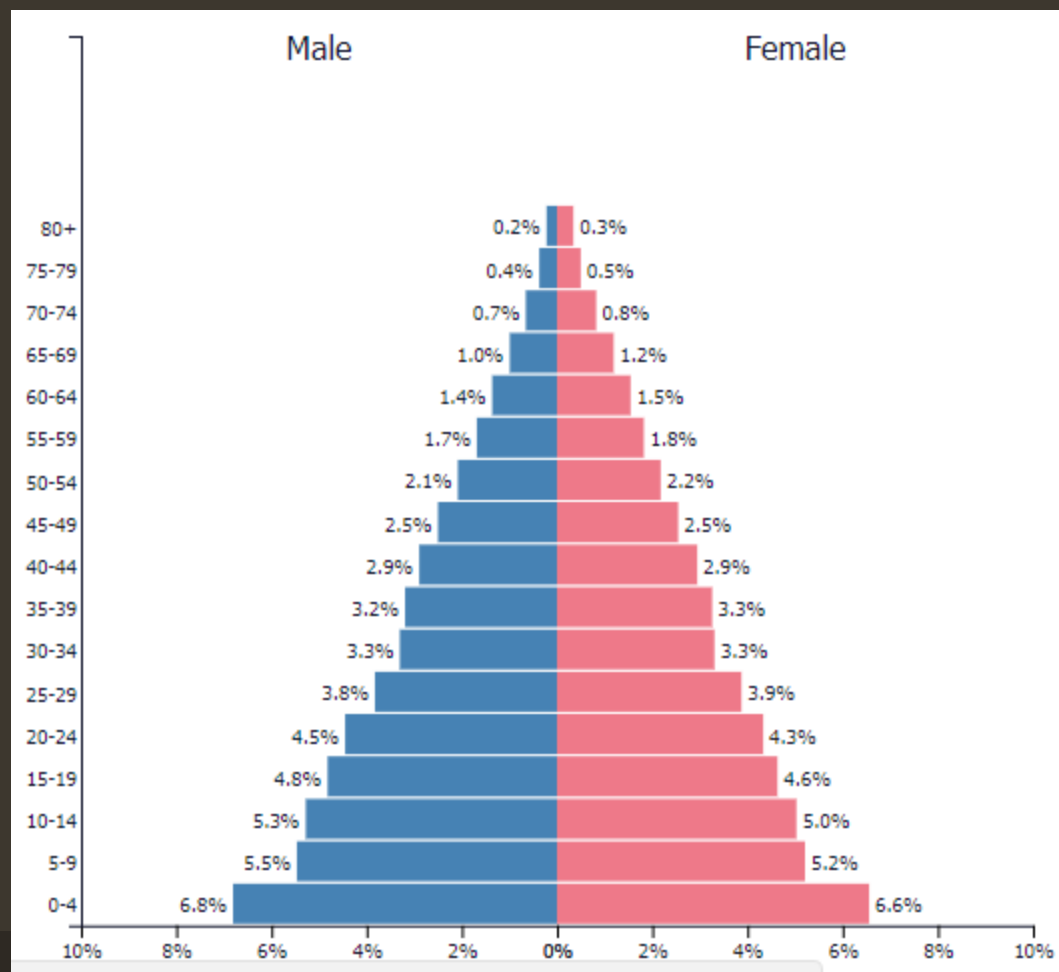
# โครงสร้างประชากร (Population structure)

แสดงโดยอาศัยจำนวนประชากร จำแนกตามเพศ อายุ ซึ่งเราเรียกว่า ปิระมิดประชากร (population pyramid) ปิระมิดประชากรจะทำให้เราเห็นอัตราส่วนระหว่างเพศ อัตราส่วนระหว่างกลุ่มเด็ก วัยหนุ่มสาว วัยชรา แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรในอนาคต ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถทำนายได้ว่าในอนาคตโครงสร้างประชากรของสังคมเราจะเป็นเช่นใด

นักประชากรศาสตร์ได้สร้างรูปแบบมาตรฐานของปิระมิดประชากรเอาไว้ 5 แบบ

# โครงสร้างประชากร (Population structure)

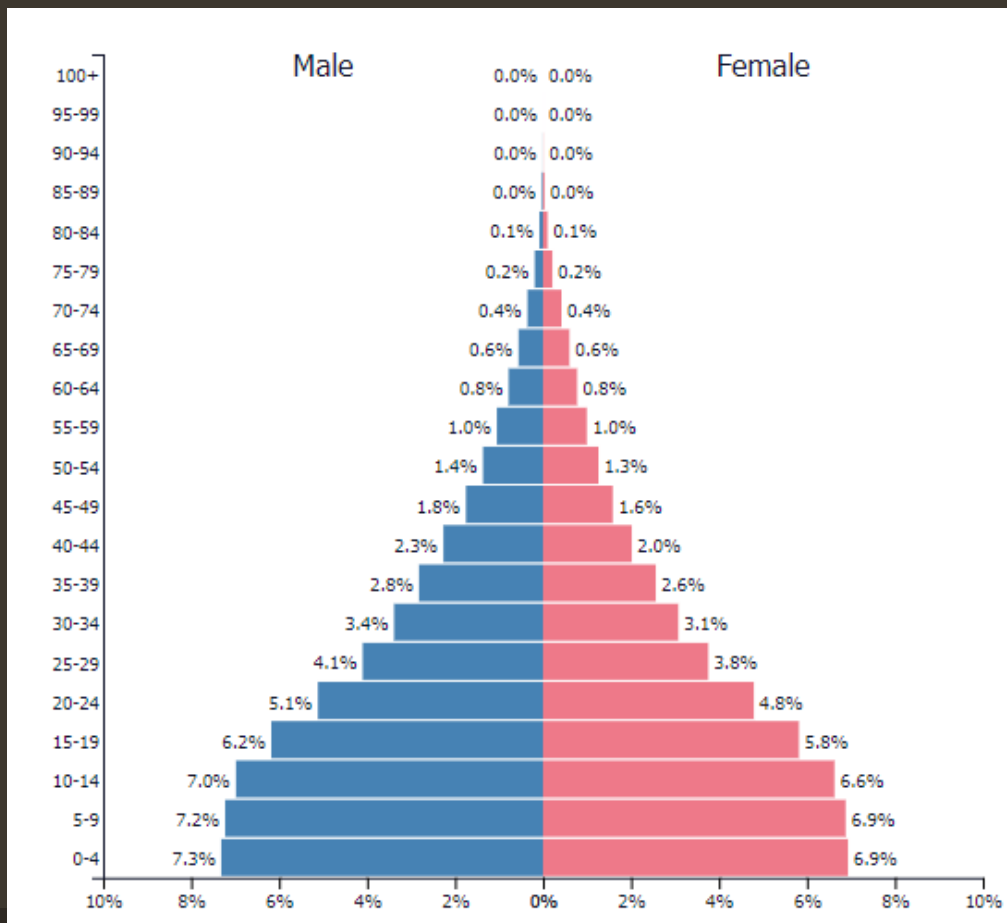
## 1. ปิระมิดรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว



แสดงโครงสร้างประชากร ที่มีอัตราการเกิด และอัตราการตายอยู่ในระดับสูง สังคมที่มีอัตราการเกิดและอัตราการตายสูง มักจะเป็นสังคมที่มีการแพทย์ไม่เจริญก้าวหน้า ทำให้มีปริมาณเด็กแรกเกิดเสียชีวิตสูง และไม่สามารถควบคุมปริมาณการเกิดได้

# โครงสร้างประชากร (Population structure)

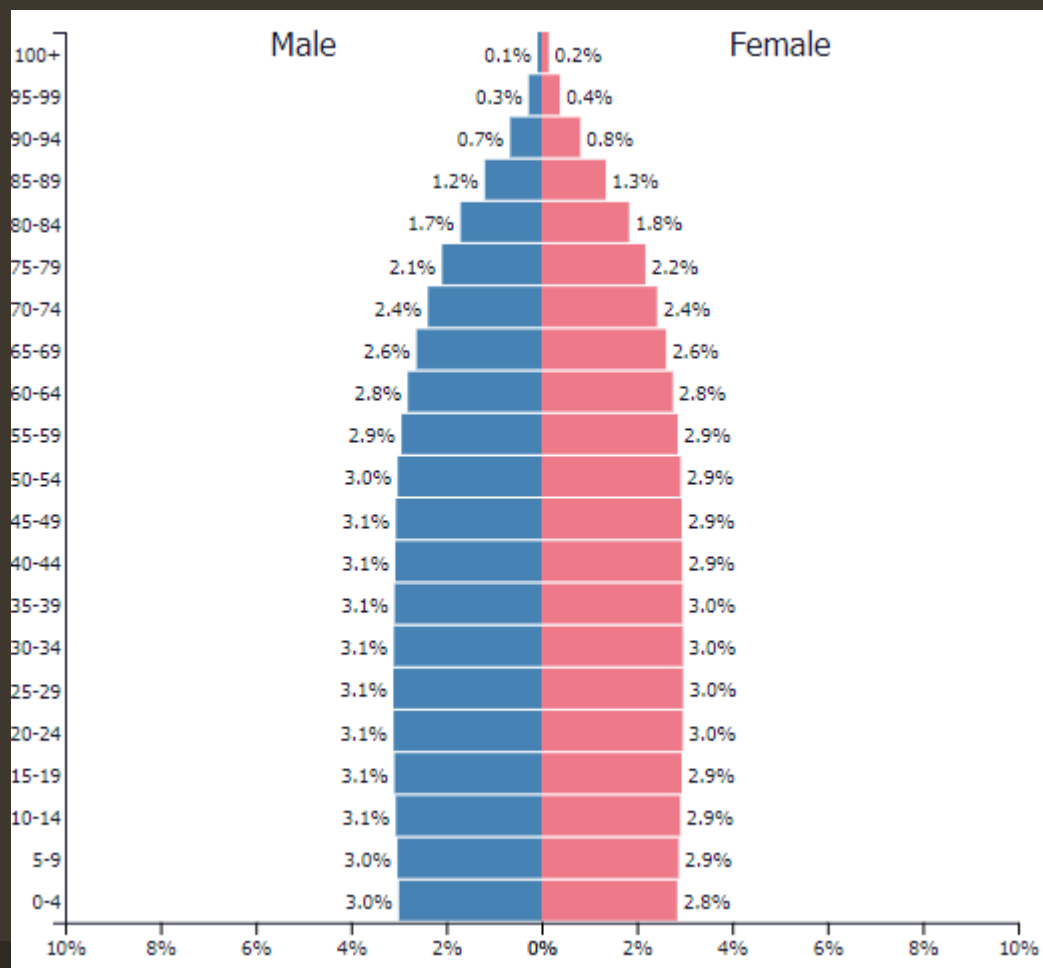
## 2. ปิระมิดรูปเจดีย์



แสดงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิดของเด็กทารกสูงมาก สังคมที่มีโครงสร้างประชากรในรูปดังกล่าว อาจมีความสามารถทางการแพทย์สูง ทำให้ลดอัตราการตายของเด็กวัยทารกได้มาก แต่ยังไม่สามารถควบคุมอัตราการเกิดได้ จึงทำให้มีเด็กเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก

# โครงสร้างประชากร (Population structure)

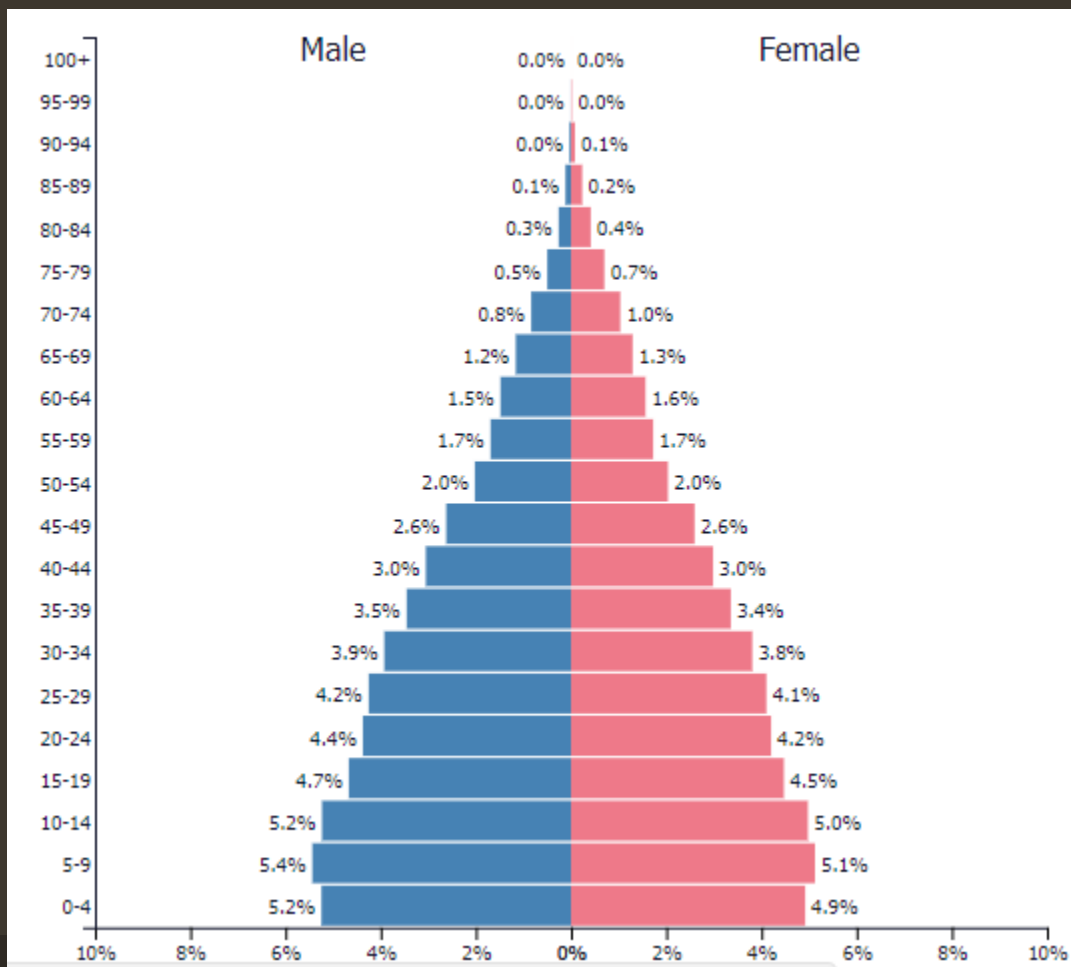
## 3. ปิระมิดรูปรวงผึ้ง



แสดงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิด และอัตราการตายต่ำเป็นระยะเวลานาน จนปริมาณประชากรในวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยชรา มีอัตราส่วนที่สมดุลกัน สังคมที่มีโครงสร้างประชากรเป็นรูปรวงผึ้งมักเป็นสังคมที่มีความสามารถในคุมกำเนิดประชากร และมีความสามารถทางการแพทย์ในระดับสูง ทำให้ประชากรมีอายุยืน

# โครงสร้างประชากร (Population structure)

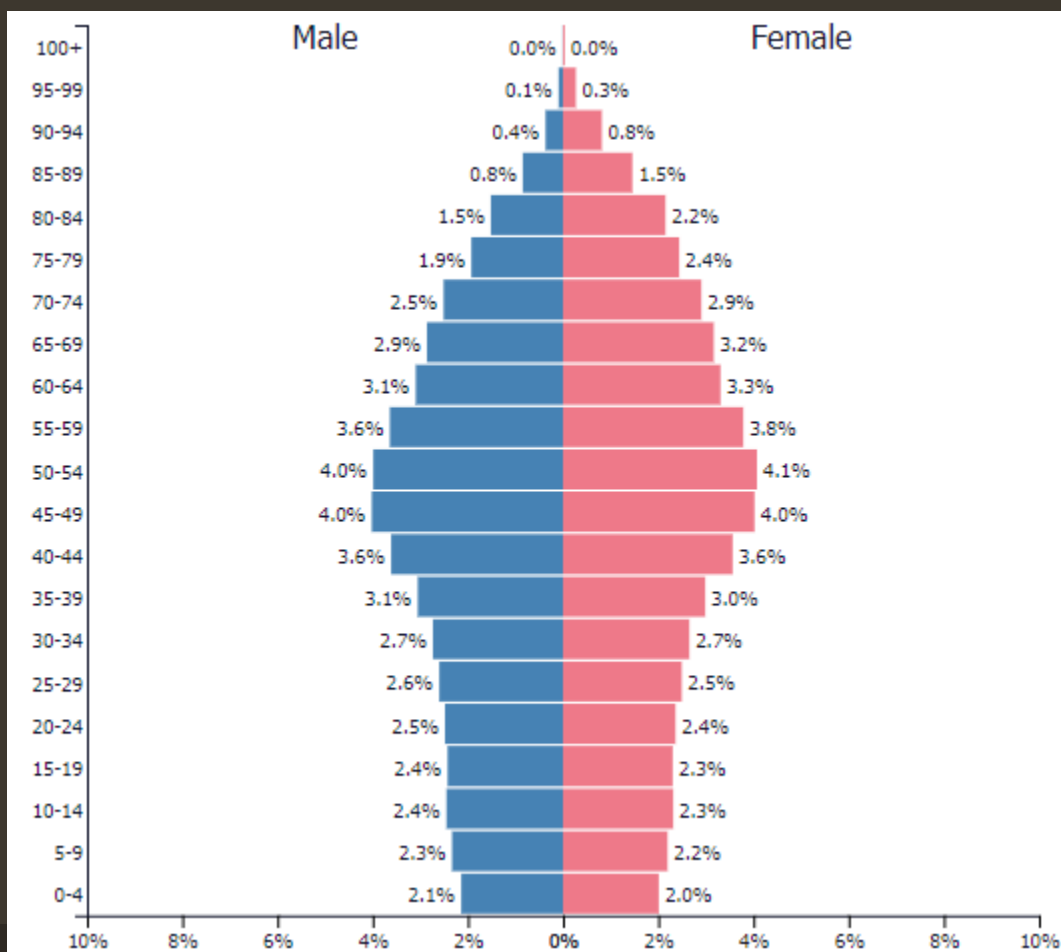
## 4. ปิระมิดรูปประฆัง



แสดงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิด และอัตราการตายลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอัตราเกิดของเด็กทารกลดลงอย่างรวดเร็วมาก

# โครงสร้างประชากร (Population structure)

## 5. ปิระมิตรูปเจดีย์ฐานสอบ



แสดงโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิด และอัตราการตายต่ำเป็นระยะเวลานานจนปริมาณประชากรในวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยชรา มีอัตราส่วนที่สมดุลกัน สังคมที่มีโครงสร้างประชากรเป็นรูปทรงผืนผ้าใบมักเป็นสังคมที่มีความสามารถในคุมกำเนิดประชากร และมีความสามารถทางการแพทย์ในระดับสูง ทำให้ประชากรมีอายุยืน

## ขนาดประชากร

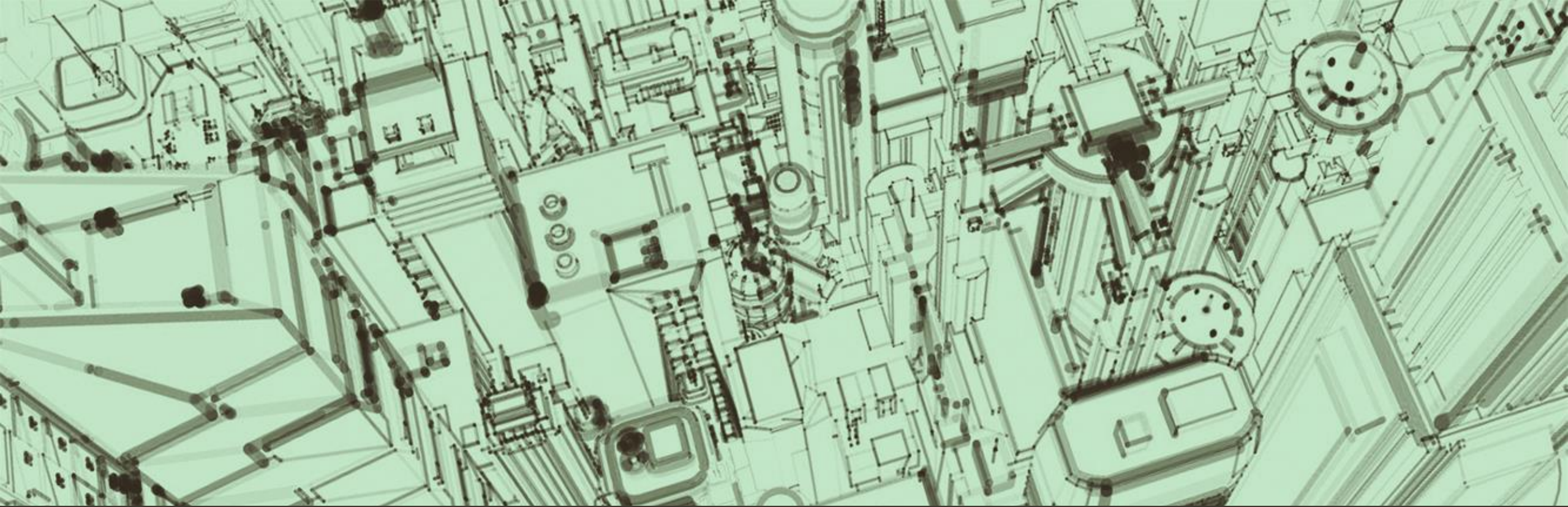
หมายถึง จำนวนคนทั้งสิ้น ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณ หรือ เขต ที่ทำการศึกษา ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง หรือช่วงเวลาที่กำหนด ในการศึกษาขนาดของประชากรสิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ องค์ประกอบของประชากร ได้แก่

คุณลักษณะส่วนบุคคล (characteristic) หมายถึง อายุ เพศ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา ระดับการศึกษา เขตที่อยู่อาศัย สถานภาพสมรส สีผิว บุคลิกภาพ ทำให้เราสามารถวิเคราะห์โครงสร้างของประชากรได้

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ให้นักศึกษาตอบคำถามต่อไปนี้ และส่งข้อมูลเป็นไฟล์ PDF ในช่องทาง Google Classroom ของ วิชานี้เท่านั้น

1. นศ. คิดว่าในอนาคต ประชากรโลกจะต้องเผชิญกับปัญหาอะไรบ้าง แล้วประเทศไทยจะต้องประสบปัญหาเช่นเดียวกับปัญหาเดียวกันหรือไม่ เพราะอะไร ?
2. ให้ นศ. ไปหาภาพยนตร์ เรื่อง “The Island ดิ ไอส์แลนด์ แหกกระท้ำแผนคนเหนือคน” ชม และทำการวิเคราะห์ว่าจากประเด็นดังกล่าวในภาพยนตร์ มีความเชื่อมโยงกับ การเปลี่ยนแปลงทางประชากรอย่างไร



# ภูมิศาสตร์มนุษย์

สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา



# การเพิ่มประชากร (Population growth)

## การเพิ่มประชากร (Population growth)

หมายถึง การที่จำนวนประชากรของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เช่น ประเทศ หรือ ภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป ทั้งเพิ่มขึ้น ลดลง หรือคงที่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของการเกิด (birth) การตาย (death) และการย้ายถิ่น (migration) การเพิ่มประชากรแบ่งเป็น ๓ ลักษณะ ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๗: ๑๙๑-๑๙๒) อธิบายไว้ ดังนี้

### ๒.๑ การเพิ่มเชิงเลขคณิต (arithmetic growth)

การเพิ่มประชากรแบบแรกนี้ เป็นการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรด้วยจำนวนคงที่ในแต่ละช่วงเวลา เช่น หมู่บ้าน ก มีประชากร ๕๐๐ คน ทุกๆ ปีจะมีประชากรเพิ่มขึ้นปีละ ๕๐ คน นั่นคือ ปีหน้า หมู่บ้านนี้จะมีประชากร ๕๕๐ คน ในปีต่อไป จะมีประชากร ๖๐๐ ๖๕๐ ๗๐๐ ๗๕๐ คน

## การเพิ่มประชากร (Population growth)

๒.๒ การเพิ่มเชิงเรขาคณิต (geometric growth) การเพิ่มประชากรแบบที่ ๒ เป็นการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรด้วยอัตราคงที่ เมื่อสิ้นสุดแต่ละหน่วย เวลา โดยทั่วไปใช้หน่วยเป็นปี เช่น เพิ่มที่อัตราร้อยละ ๑ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๗: ๑๙๒) นั่นคือ หากประเทศ ก มี ประชากร ๑ ล้านคนในปีนี้ ปีถัดไปจะมีประชากรเพิ่มขึ้น ๑๐,๐๐๐ คน

๒.๓ การเพิ่มเชิงชี้กำลัง (exponential growth) การเพิ่มประชากรลักษณะนี้เป็นการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาด้วยอัตราคงที่ ทบตัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๗: ๑๙๒) การเพิ่มประชากรโลกเป็นเท่าตัวเกิดขึ้นในระยะเวลาที่สั้นลง

# การเพิ่มประชากร (Population growth)

Year	Estimated Population	Doubling time
1	250 Million	
1650	500 Million	1650
1804	1 Billion	154
1972	2 Billion	123
1974	4 Billion	47
2030	8 Billion	56*

จะเห็นได้ว่า จาก ค.ศ. ๑ ซึ่งคาดประมาณว่าโลกมีประชากรประมาณ ๒๕๐ ล้านคนนั้น ต้องใช้เวลานานถึง ๑๖๕๐ ปีจึงเพิ่มขึ้นเป็น ๕๐๐ ล้านคน แต่จาก ๕๐๐ ล้านคนเพิ่มเป็น ๑ พันล้านคน ใช้เวลา ๑๕๔ ปี จาก ๑ พันล้าน คนเพิ่มเป็น ๒ พันล้านคน ใช้เวลา ๑๒๓ ปี และจาก ๒ พันล้านคนเป็น ๔ พันล้านคนใช้เวลาเพียง ๔๗ ปี การมีประชากร เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วดังกล่าวเป็นการเพิ่มเชิงชี้กำลัง ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหานานัปการ โดยเฉพาะปัจจัย ๔

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

อัตราเกิดและอัตราตายเป็นศัพท์ที่ใช้ในการอธิบายการขยายตัวของประชากร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

**อัตราเกิด** หมายถึง จำนวนการเกิดมีชีพ ต่อประชากร ๑ พันคน ดังนั้นหากใน พ.ศ. ๒๕๕๖ ประเทศไทยมี อัตราเกิดเท่ากับ ๑๒ แปลว่า ในปีนั้นประเทศไทยมีทารกเกิดรอด ๑๒ คน สำหรับประชากรไทยทุก ๑ พันคน อัตราเกิด ขึ้นกับภาวะเจริญพันธุ์ (fertility) ซึ่งวัดได้ ๒ วิธี วิธีแรก คือ อัตราเจริญพันธุ์รวม (total fertility rate [TER]) ซึ่งหมายถึง จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมี ตลอดวัยเจริญพันธุ์ของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๗: ๒๔๙) กับวิธีที่ ๒ คือ อัตราเจริญพันธุ์ทั่วไป (general fertility rate [GFR]) ซึ่งหมายถึง จำนวนทารกที่เกิดมีชีพในปีหนึ่งต่อสตรีวัย เจริญพันธุ์ที่มีอายุระหว่าง ๑๕-๔๙ ปี เมื่อกลางปีนั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๗: ๘๕) ปัจจุบันจะพบภาวะเจริญพันธุ์สูง และอัตราเกิดสูงในประเทศที่มีระดับการพัฒนาน้อย ส่วนประเทศที่มีระดับการพัฒนามากจะพบว่า มีทั้งภาวะเจริญพันธุ์ต่ำและอัตราเกิดต่ำด้วย

# อัตราเกิดและอัตรามตาย (birth rate and death rate)

ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์มี ๒ ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ สังคมและวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

## ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม

ก. สถานภาพของสตรี (Status of Women) ประเมินจากดัชนีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับเพศสภาพ (gender-related development index [GDI]) ซึ่งเป็นสิ่งชี้วัดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศในด้าน อายุขัยคาดหวัง (life expectancy) การศึกษา (education) และ มาตรฐานการครองชีพ (Standard of Living) ในประเทศที่สตรีมี สถานภาพต่ำ ทำให้ได้รับการศึกษาน้อย หรือมีสตรีจำนวนน้อยที่มีงานทำจะพบว่ามีอัตราเกิดสูง เช่น ไนเจอร์ (๕๐ ต่อ ๑,๐๐๐) ในทางตรงข้าม ประเทศที่สถานภาพสตรีได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น เช่นในประเทศสิงคโปร์ สถานภาพสตรีสูง ขึ้นจากการมีการศึกษาสูงขึ้น จึงแต่งงานเมื่อมีอายุมากขึ้น อัตราเกิดจึงลดลง ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๕-๒๐๑๑ สิงคโปร์เจริญ รุดหน้าอย่างรวดเร็ว สตรีมีงานทำเต็มเวลา อัตราเจริญพันธุ์รวม (TFR) ลดจาก ๒.๑ ใน ค.ศ. ๑๙๗๖ เหลือเพียง ๑.๒๐ ใน ค.ศ. และลดลงเล็กน้อยเป็น ๑.๑๙ ใน ค.ศ. ๒๐๑๔

## อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

ข. ระดับการศึกษา (level of education) โดยทั่วไปบิดามารดาที่มีการศึกษาสูงมักมีบุตรน้อย ดังกรณีของประเทศญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ที่สตรีทุกคนได้รับการศึกษา ซึ่งมีผลให้มีบุตรน้อย (น้อยกว่า ๒ และ น้อยกว่า ๓ คนตามลำดับ) เนื่องจากมีความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัว ประชากรที่มีโอกาสทางการศึกษาน้อย มักมีบุตรจำนวนมาก อาทิ ประเทศอัฟกานิสถานมีสตรีน้อยกว่าร้อยละ ๒๐ ได้รับการศึกษา และมีบุตรมากกว่า ๖ คน โดยทั่วไปสตรีในทวีปแอฟริกามักได้รับการศึกษาน้อย และมีภาวะเจริญพันธุ์ที่สูงมาก ส่วนในทวีปยุโรป สตรีได้รับการศึกษาสูง แต่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำ จึงอาจกล่าวได้ว่าระดับมีความสัมพันธ์ในเชิงผกผันกับภาวะเจริญพันธุ์นั่นเอง

ค. ประเภทของที่อยู่อาศัย (type of residence) ประชากรในชนบทมีแนวโน้มที่จะมีบุตรมากกว่า ประชากรในเมือง เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในชนบทประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงต้องการแรงงานไว้ใช้ในครัวเรือน แต่ประชากรเมืองทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการจึงมีความต้องการแรงงานในครัวเรือนน้อยกว่า นอกจากนี้ การขาดโอกาสทางการศึกษาในชนบทยังนำไปสู่การแต่งงานเร็วและมีบุตรมาก ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

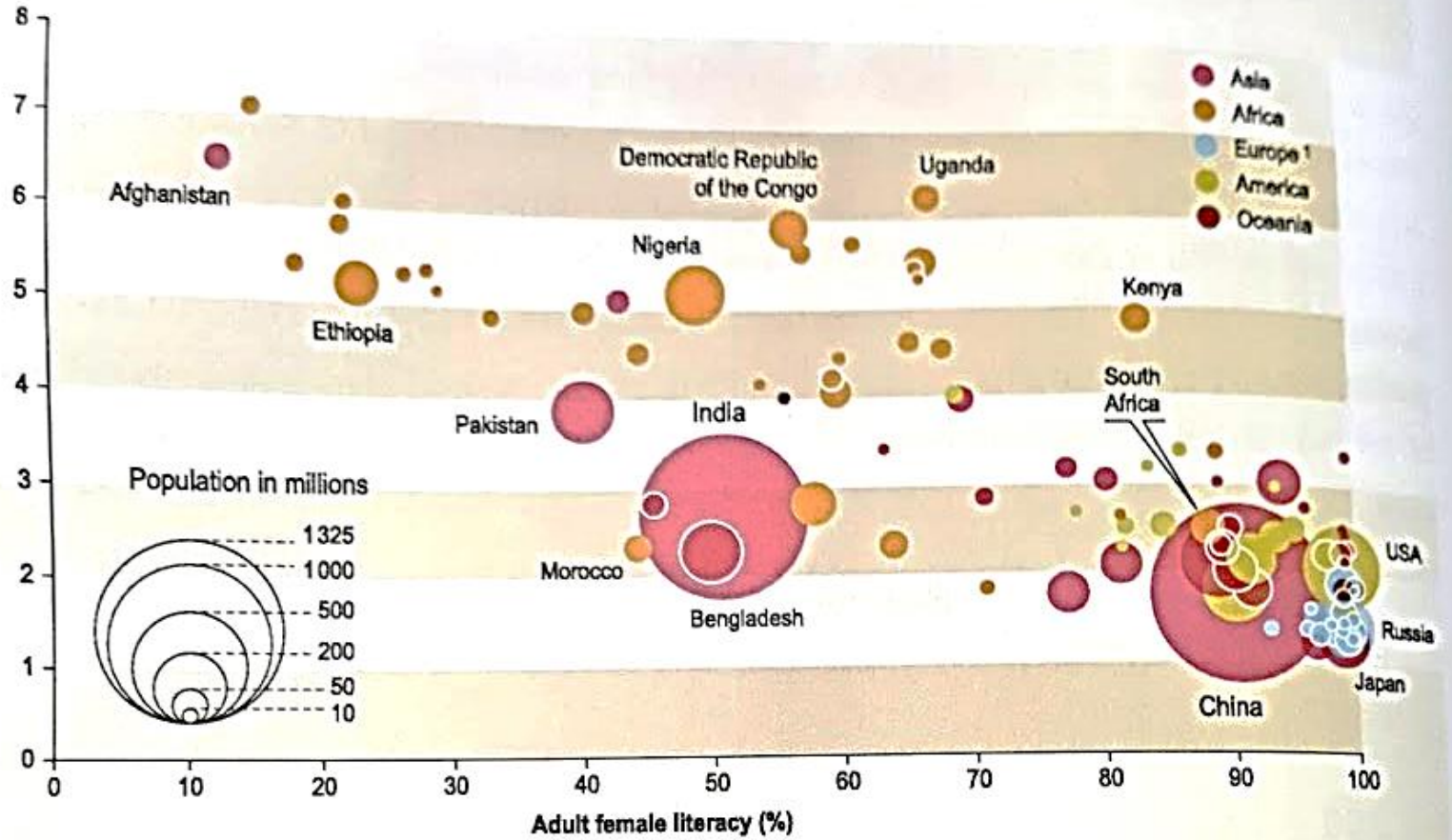
## อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

ง. ศาสนา (religion) ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับภาวะเจริญพันธุ์ยังไม่ชัดเจนนัก ดังจะเห็นได้ จากภาพในด้านล่างที่แสดงให้เห็นว่าบางประเทศในทวีปยุโรป อาทิ ประเทศอิตาลี และสเปน ที่มีประชากรส่วน ใหญ่่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคทอลิกซึ่งไม่สนับสนุนการคุมกำเนิด หรือการทำแท้ง จึงน่าจะมีภาวะเจริญพันธุ์ สูง แต่กลับมีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำ ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้ ๔ คน นั้นภาวะเจริญพันธุ์มีแนวโน้มสูง สอดคล้องกับหลักศาสนา เช่น อิรัก มีอัตราเจริญพันธุ์รวมสูงถึง

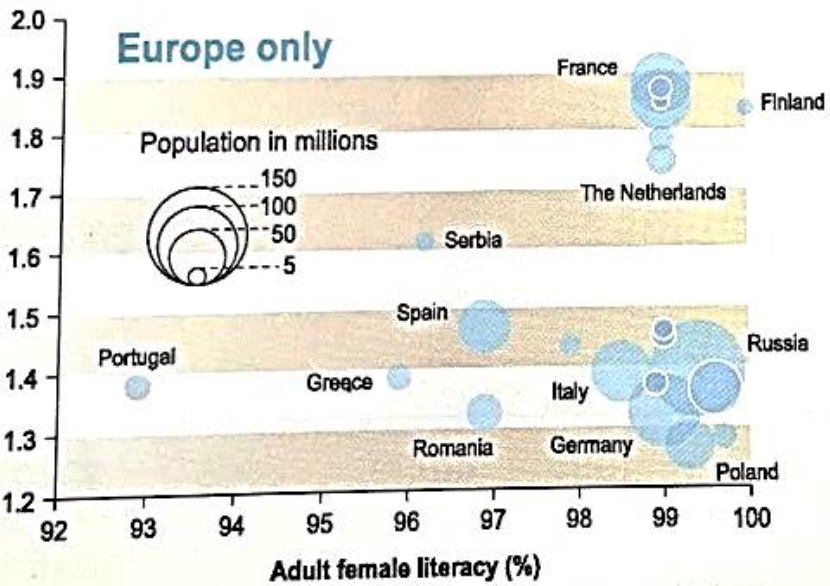
จ. สุขภาพของมารดา (health of the mother) การตั้งครรภ์ของมารดามีความสัมพันธ์กับ สุขภาพ มารดาที่มีสุขภาพแข็งแรงมีแนวโน้มที่จะคลอดบุตรที่แข็งแรงด้วย ทำให้บุตรอยู่รอดมากกว่าบุตรที่เกิดจาก มารดาที่สุขภาพไม่แข็งแรง

## Correlation between fertility and female education

Number of children per woman



Number of children per woman



# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

## ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ก. ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ (economic prosperity) ภาวะเจริญพันธุ์มีแนวโน้มที่จะสัมพันธ์ กับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจทำให้บิดามารดาสามารถเลี้ยงดูบุตรได้หลายคน แต่ ในความเป็นจริงการเลี้ยงดูบุตรหมายถึงค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น คู่สมรสจึงอาจเลือกที่จะมีบุตรน้อย หรือไม่มีบุตรเลยก็ได้ เนื่องจากการมีบุตรเป็นการเพิ่มภาระทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะนำไปสู่การลดลงของอัตราเกิด ในระดับโลกภาวะเจริญพันธุ์ มีความสัมพันธ์กับระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น วิถีชีวิตเปลี่ยนจากสังคม เกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรมและการบริการมากขึ้น ความจำเป็นในการมีสมาชิกในครอบครัวจำนวนมาก เพื่อเป็นแรงงานในการเกษตรจึงหมดไป การทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการทำให้มีรายได้สม่ำเสมอ และ/หรือ มีรายได้มากขึ้นส่งผลต่อ ภาวะเจริญพันธุ์จะลดลง

## อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

ข. ความต้องการบุตร (need for children) ดังได้กล่าวมาแล้วว่า หากอัตราตายของทารกสูง มารดามีแนวโน้มที่จะมีบุตรมากขึ้นเพื่อทดแทนบุตรที่เสียชีวิตไป ซึ่งจะทำให้มีภาวะเจริญพันธุ์สูงตาม นอกจากนี้ในสังคมเกษตรกรรม บิดามารดามีบุตรจำนวนมากเพื่อเป็นแรงงานในครัวเรือนและเป็นหลักประกันยามชราทจะม บุตรหลานเลี้ยงดูตน อย่างไรก็ตาม ความต้องการเช่นนี้ในปัจจุบันมีน้อยลง เนื่องจากสัดส่วนประชากรในภาคเกษตรลดลง ทั้งยังมีการใช้เครื่องจักรการเกษตรแทนแรงงานมนุษย์มากขึ้น

## อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

กล่าวโดยสรุป อัตราเกิดได้รับอิทธิพลทั้งจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมและปัจจัยทางเศรษฐกิจ แต่มีแนวโน้ม ลดลงอย่างต่อเนื่องในระดับโลก จากอัตราเจริญพันธุ์ที่เคยสูงเกือบถึง ๕ ลดลงเหลือประมาณครึ่งหนึ่งใน ทศวรรษที่ ๒๐๑๐ และคาดว่าจะลดลงเหลือประมาณ ๒ ในราว ค.ศ. ๒๐๕๐ แปลว่า ในอดีตมารดาอาจมีบุตร ๕ คนโดยเฉลี่ย เมื่อเวลาผ่านไปความก้าวหน้าด้านการวางแผนครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีผลให้สตรี ได้รับการศึกษามากขึ้น ทำงานนอกบ้านมากขึ้น มีความสามารถในการเลี้ยงดูตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาสามี ทำให้สมรส ช้าลง มีบุตรช้าลง และน้อยลง หรือไม่สมรสเลย หรือสมรสแต่ไม่มีบุตร

## อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

อัตราตาย หมายถึง จำนวนผู้เสียชีวิตต่อประชากร ๑ พันคน ดังนั้นหากใน พ.ศ. ๒๕๕๖ อัตราตายของประเทศไทยเท่ากับ ๘ แปลว่าในปีดังกล่าวประเทศไทยมีผู้เสียชีวิต ๘ คนสำหรับประชากรทุกๆ ๑ พันคน ในการเปรียบเทียบอัตราตายของประเทศต่างๆ หรือภูมิภาคจะใช้อัตราตายมาตรฐาน (Standardized mortality rate (SMR)) ซึ่งเป็นอัตราตายจำเพาะตามอายุ (age specific mortality rates ASMRs) ที่แสดงได้ ๒ แบบ ได้แก่

อัตราตาย ของทารก (infant mortality rate IMRI)

$$\text{IMR} = (\text{จำนวนทารกอายุต่ำกว่า ๑ ปีที่เสียชีวิตทั้งหมด} - \text{จำนวนทารกเกิดมีชีพทั้งหมดต่อปี}) \times ๑,๐๐๐$$

อัตราตายของเด็ก (child mortality rate [CMR]) ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

$$\text{CMR} = (\text{จำนวนเด็กอายุ ๑-๕ ปีที่เสียชีวิตทั้งหมด} - \text{จำนวนเด็กอายุ ๑-๕ ปีทั้งหมด}) \times ๑,๐๐๐$$

CMR กับ IMR เมื่อเวลาผ่านไป CMR จะผันแปรเล็กน้อย แต่ IMR จะมีการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า IMR จึงเป็นเครื่องวัดระดับการพัฒนาที่อ่อนไหวมากที่สุดดัชนีหนึ่งเนื่องจากลักษณะต่อไปนี้

ก. IMR สูงจะพบมากในประเทศยากจน เช่น สาธารณรัฐแอฟริกากลาง (๑๑๖) ในขณะที่ค่าเฉลี่ย ของโลก คือ ๓๘

ข. สาเหตุการตายของทารกมักป้องกันได้

ค. IMR จะต่ำในประเทศที่มีแหล่งน้ำสะอาด มีระบบสุขาภิบาล ที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ การบริการ ทางสุขภาพอนามัย และภาวะโภชนาการดีพอ

ง. CMR กำลังลดลงอย่างต่อเนื่อง ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๙๐-๒๐๑๒ ช่วง ค.ศ. ๑๙๙๐-๑๙๙๕ กลุ่มประเทศ ในลาตินอเมริกา (ตั้งแต่ประเทศเม็กซิโกถึงทวีปอเมริกาใต้) และประเทศในทะเลแคริบเบียน สามารถลดอัตราการตายได้ มากที่สุด คือ ประมาณร้อยละ ๕.๗ และในช่วง ค.ศ. ๑๙๙๕-๒๐๐๐ ลดลงประมาณร้อยละ ๕.๕ ต่อมาในช่วง ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๕ กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกและกลุ่มประเทศแปซิฟิก (ประเทศที่มีชายฝั่งจดมหาสมุทรแปซิฟิก) ลดลงมากที่สุด คือ ประมาณร้อยละ ๖.๔ และในช่วง ค.ศ. ๒๐๐๕-๒๐๑๒ คือ ประมาณร้อยละ ๕.๔ ที่น่าสังเกต คือ กลุ่มประเทศแอฟริกาตะวันออกและแอฟริกาใต้สามารถลดอัตราการตายของเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ปีลงได้ อย่างต่อเนื่อง

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

## แบบรูปของการตาย (patterns of mortality)

ในระดับโลก แบบรูปการตายในประเทศที่มีระดับการพัฒนาสูงจะแตกต่างจากแบบรูปการตาม ในประเทศที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่าเพียงเล็กน้อย เนื่องจากในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และ สุขาภิบาล ทำให้สามารถควบคุมโรคติดเชื้อได้ดีที่ กอปรกับความสามารถในการผลิตอาหารได้มากขึ้นทำให้ประชากร มีชีวิตรอดมากขึ้น นั่นคือ มีอายุขัยคาดหวัง (Life Expectancy) ยาวนานขึ้น ดังนั้นเมื่อพิจารณาแบบรูปการตายแล้ว จะพบว่า อัตราตายในกลุ่มประเทศพัฒนามากกับกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยกว่าไม่แตกต่างกันมากนัก ค่าเฉลี่ยอัตราตาย ของโลกเท่ากับ ๘ ต่อประชากร ๑ พันคน (Population Reference Bureau, ๒๐๑๔) แต่อายุขัยคาดหวังยังแตกต่างกันมาก ในขณะที่กลุ่มประเทศพัฒนามากกว่ามีอายุขัยคาดหวังเฉลี่ย ๗๘ ปี แต่กลุ่มประเทศพัฒนาน้อยกว่ามีอายุขัย เฉลี่ย ๖๙ ปี และเหลือเพียง ๖๑ ปีโดยเฉลี่ยสำหรับกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา ประเทศที่มีอายุขัยคาดหวังต่ำที่สุด เช่น เลโซโท (๔๔ ปี) บอตสวานา (๔๗ ปี) และสวาซิแลนด์ (๔๙ ปี)

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

## สาเหตุการตาย (causes of death)

การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆ มีผลให้สาเหตุของการเจ็บป่วยและการตายเปลี่ยนแปลงไป กลุ่มประเทศพัฒนาน้อยกว่ายังคงมีโรคติดเชื้อ เช่น อหิวาตกโรค มาลาเรีย และ ท้องร่วง ซึ่งอาจมี อาการรุนแรงถึงขั้นทำให้เสียชีวิตได้ แต่สาเหตุการตายในกลุ่มประเทศพัฒนา มากกว่ามักเป็นโรคเรื้อรัง เช่น โรคมะเร็ง โรคหลอดเลือดอุดตัน และโรคหัวใจ อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า ประเทศกำลังพัฒนาที่มีรายได้ปานกลางค่อนข้างสูงเริ่มมี แบบรูปการเจ็บป่วยและการตายที่ เปลี่ยนไป จากโรคติดเชื้อเป็นโรคเรื้อรังมากขึ้น ในขณะที่โรคเอดส์ซึ่งเป็นโรคติดเชื้อ ที่แพร่กระจาย ไปรอบโลกยังคงทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก สาเหตุการตายทั้งในระดับโลกและระดับท้องถิ่น มี ดังนี้

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

## ก. โครงสร้างอายุ (age structure)

ประเทศอุตสาหกรรมซึ่งเป็นประเทศในกลุ่มพัฒนามากกว่า จะมีสัดส่วนประชากรสูงวัยมากกว่า เนื่องจาก การแพทย์เจริญก้าวหน้า มาตรฐานการครองชีพสูง ประชากรอายุยืน อัตราตายจะสูงกว่าในประเทศที่มีสัดส่วน ประชากรอายุน้อยเป็นจำนวนมาก เช่น ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสังคมของผู้สูงอายุ มี สัดส่วนผู้สูงอายุ (อายุมากกว่า ๖๕ ปี) มากถึงร้อยละ ๒๕ แต่มีประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี) เพียงร้อยละ ๑๓ อายุขัยคาดหวังเฉลี่ยสูงถึง ๘๓ ปี มีอัตราตายเท่ากับ ๑๐ ต่อประชากร ๑ พันคน ในทางตรงข้าม ประเทศชูดานในทวีป แอฟริกา มีสัดส่วนประชากร วัยเด็กถึงร้อยละ ๔๑ แต่ประชากรสูงวัยมีเพียงร้อยละ ๓ อายุขัยคาดหวังเฉลี่ย ๖๒ ปี มีอัตราตายเท่ากับ ๘ ต่อ ประชากร ๑ พันคน (Population Reference Bureau, ๒๐๑๔)

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

## ข. ชั้นทางสังคม (social class)

ประชากรที่มีรายได้น้อยมักมีอัตราตายสูงกว่าผู้ที่มีรายได้สูงกว่า นอกจากนี้ ในประเทศที่มีหลายเชื้อชาติ (ต่างสีผิว) อาจพบความแตกต่างของอัตราตายในกลุ่มต่างเชื้อชาติกันด้วย ตัวอย่าง ประชากรผิวดำในสหรัฐอเมริกา มีอัตราตายสูงกว่ากลุ่มเชื้อชาติอื่นสำหรับโรคหัวใจ มะเร็ง หลอดเลือดสมอง เบาหวาน ไข้หวัดใหญ่และปอดอักเสบ และการติดเชื้อเอชไอวี แต่มีอัตราตายต่ำกว่ากลุ่มเชื้อชาติอื่น สำหรับโรคทางเดินหายใจตอนล่างเรื้อรัง

## ค. อาชีพ (Occupation)

อาชีพที่เป็นอันตราย เช่น ทหาร (สงคราม) เกษตรกร (สารเคมีและ อุบัติเหตุในไร่นา) การทำเหมืองแร่ (เหมืองระเบิด และ/หรือถล่ม) การขุดเจาะน้ำมัน (แท่นขุดเจาะระเบิด และ/หรือ ถล่ม) นอกจากนี้ยังมีโรคที่เป็นเฉพาะอาชีพ เช่น โรคปอดดำ (black lungs) และโรคทางเดินหายใจในกลุ่มกรรมกร เหมืองถ่านหิน

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

## ประเภทของที่อยู่อาศัย

อัตราตายของประชากรเมืองที่อาศัยอยู่ในเขตยากจน เช่น ในชุมชนแออัด มักมีอัตราตายสูงกว่าในเขตอื่นๆ ของเมืองเดียวกัน เนื่องจากสภาพที่อยู่แออัด มีมลพิษ และความเครียด ในชนบทที่ประชากรยากจนเนื่องจากผลผลิตตกต่ำ อัตราตายอาจสูงได้เช่นกัน

# อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

การคำนวณการขยายตัวของประชากรจากอัตราการเกิด-ตาย

ในภาพรวมเมื่อประเทศใดประเทศหนึ่งมีอัตราเกิดของประชากรสูงกว่าอัตราตาย ประเทศนั้นๆ จะมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ในทางกลับกัน หากประเทศนั้นมีอัตราตายสูงกว่าอัตราเกิด ประเทศดังกล่าวจะมีจำนวนประชากร ลดลง หากอัตราเกิดเท่ากับอัตราตายจะเรียกว่า การเพิ่มประชากรเป็นศูนย์ (zero population growth) กล่าว คือ จำนวนประชากรจะไม่เพิ่มขึ้นเลย แปลว่า ประชากรที่เสียชีวิต ๑ คนจะมีทารกเกิดขึ้นมาทดแทน ๑ คน ดังนั้นจึง สามารถคำนวณการขยายตัวของประชากรได้จากอัตราเกิดและอัตราตาย ดังนี้

## อัตราเกิดและอัตราตาย (birth rate and death rate)

สมมติให้ประเทศ A มีประชากร ๕๐,๐๐๐ คน มีจำนวนทารกเกิดมีชีพ ๕๕๐ คน และมีผู้เสียชีวิต ๑๕๐ คน ในปีเดียวกัน

อัตราเกิด =  $๕๕๐/๕๐,๐๐๐ = ๑๑ : ๑,๐๐๐$  หรือ จำนวนทารกเกิดมีชีพ ๑๑ คน ต่อประชากร ๑ พันคน

อัตราตาย =  $๑๕๐/๕๐,๐๐๐ = ๓ : ๑,๐๐๐$  หรือ จำนวนผู้เสียชีวิต ๓ คน ต่อประชากร ๑ พันคน

อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ =  $๑๑-๓ = ๘$  ต่อประชากร ๑ พันคน หรือ ร้อยละ ๐.๘ อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ (rate of natural increase) จึงแสดงการขยายตัวของประชากรและมักคิดเป็นร้อยละ

## LAP 4

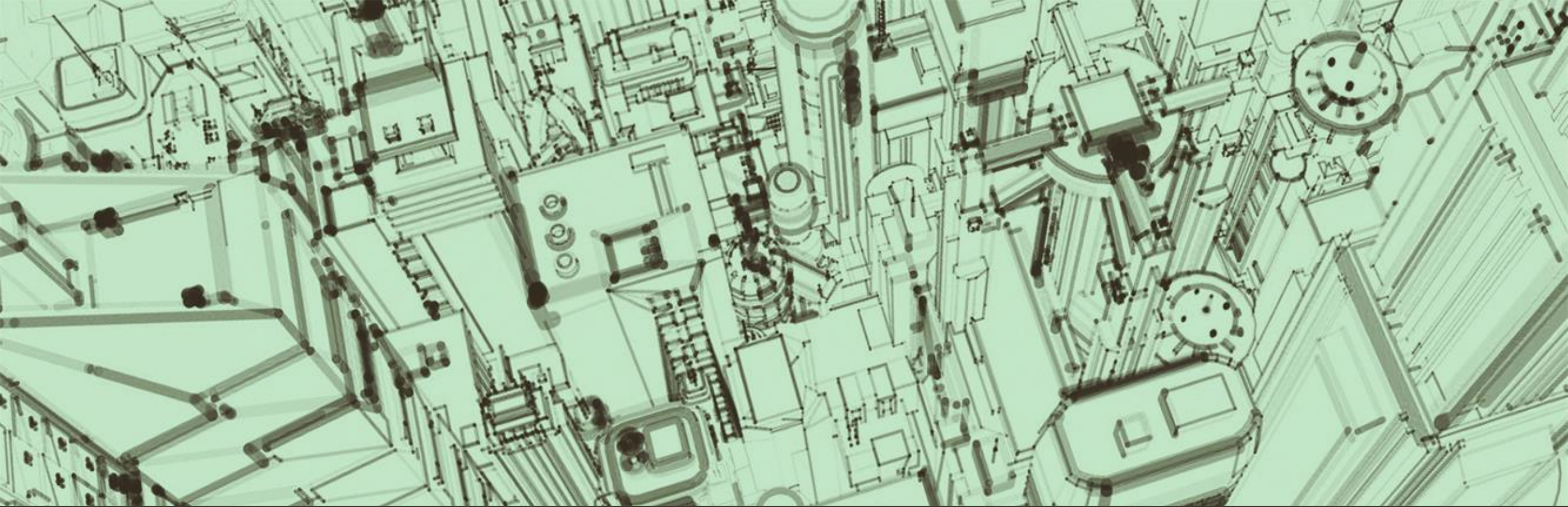
๑. ให้ นศ. คำนวณหาส่วนแบ่งประชากร จากพื้นที่ที่กำหนดให้ ทั้งแบบสัดส่วน และแบบร้อยละ
๒. ให้ นศ. หาความหนาแน่นเชิงพื้นที่ของพื้นที่ที่กำหนดให้
๓. ให้ นศ. เปรียบเทียบ จาก ๒ ช่วงปี จากพื้นที่และเวลาที่กำหนด เพื่อหาส่วนแบ่งประชากร และความหนาแน่น
๔. วิเคราะห์ และเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของประชากรจากพื้นที่และเวลาที่กำหนดให้

## สูตรในการหา

ความหนาแน่นประชากร = จำนวนประชากรต่อพื้นที่

ส่วนแบ่งประชากร (สัดส่วน) = ส่วนแบ่งประชากรในแต่ละแขวง / จำนวนประชากรรวมทั้งเขต

ส่วนแบ่งประชากร (อัตราส่วน) = (ส่วนแบ่งประชากรในแต่ละแขวง / จำนวนประชากรรวมทั้งเขต) x ๑๐๐



# ภูมิศาสตร์มนุษย์

สาขาวิชาภูมิศาสตร์และภูมิสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา



# การเปลี่ยนแปลงประชากร

## การเพิ่มประชากร

- มีผลต่อการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะ ปัจจัย 4 เพิ่มขึ้น
  - อาหาร
  - เครื่องนุ่งห่ม
  - ที่อยู่อาศัย
  - ยารักษาโรค
- ประชากรเพิ่ม – พื้นที่เพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปอาหาร การใช้พลังงานในประเทศ
- มีผลโดยตรงต่อ ความหนาแน่นของประชากร (Population Density)



# การวัดความหนาแน่นของประชากร

ความหนาแน่นของประชากรต่อเนื้อที่ประเทศ (Arithmetic population density)

จำนวนประชากร (คน) ÷ เนื้อที่ประเทศ (ตร.กม. / ตร.ไมล์)

ความหนาแน่นของประชากรต่อเนื้อที่เพาะปลูก (Physiologic density)

จำนวนประชากร (คน) ÷ เนื้อที่เพาะปลูกของประเทศ (ตร.กม. / ตร.ไมล์)

เนื้อที่ประเทศไทย 513,120 ตารางกิโลเมตร

เนื้อที่เพาะปลูก 220,590 ตารางกิโลเมตร

ประชากรไทย 69.04 ล้านคน

# การเปลี่ยนแปลงประชากร

## การลดลงประชากร

นโยบายลูกคนเดียว หรือชื่ออย่างเป็นทางการว่า นโยบายการวางแผนครอบครัว เป็นนโยบายประชากรของประเทศจีนซึ่งริเริ่มระหว่างปี 2521 และ 2523 และเริ่มสิ้นสุดอย่างเป็นทางการในปี 2558 นโยบายนี้มีข้อยกเว้นหลายข้อและชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในประเทศจีนได้รับการยกเว้น ในปี 2550 ประชากรจีน 36% อยู่ภายใต้การจำกัดลูกคนเดียวอย่างเข้มงวด อีก 53% ได้รับอนุญาตให้มีลูกคนที่สองหากลูกคนแรกเป็นหญิง

นโยบายดังกล่าวบังคับใช้ในระดับมณฑลผ่านค่าปรับซึ่งกำหนดโดยอาศัยรายได้ของครอบครัวและปัจจัยอื่น มี "ผู้ตรวจการประชากรและการวางแผนครอบครัว" ในการปกครองทุกระดับเพื่อเพิ่มความตระหนักและดำเนินการลงโทษเบียดเบียนและงานตรวจสอบ



# โครงการควบคุมประชากร (population Control program)

## โครงการเคลื่อนย้ายคนข้ามพื้นที่ (transmigration)

ประเทศอินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีประชากรมากที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กว่า 240 ล้านคน) และมีประชากรมากเป็นอันดับ 4 ของโลก ใน ค.ศ. 2013 อินโดนีเซียมีอัตราเกิดประมาณ 21 ต่อพัน และอัตราตาย เพียง 6 ต่อพัน ทำให้มีอัตราเพิ่มตามธรรมชาติประมาณร้อยละ 1.5 ประชากรอินโดนีเซียเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเกาะชวา บาลี และมาดुरา

ผลของการเพิ่มขึ้นของประชากร เกิดการขาดแคลนอาหาร น้ำ งาน และที่อยู่อาศัยอย่างรุนแรง

รัฐบาลอินโดนีเซียจึงมีโครงการ เกลี้ยประชากร โดยให้ชื่อว่า Transmigration Project ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจากธนาคารโลกและธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย

เป้าหมายให้ประชากรย้ายออกจากเกาะชวาและเกาะอื่นๆ ที่มีประชากรหนาแน่น ไปยังเกาะที่มีประชากรเบาบางแต่อยู่ห่างไกลออกไป

# แนวคิดเรื่องจำนวนประชากรที่เหมาะสมที่สุด (The Concept of Optimum Population)

แนวคิดนี้เกี่ยวข้องกับจำนวนประชากรในอุดมคติซึ่งมีชีวิตและทำงานอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เป็นจำนวนประชากรที่สมดุลกับทรัพยากรทำให้สามารถมีรายได้มวลรวมประชาชาติสูงที่สุด

หากประเทศมีประชากรมากกว่าทรัพยากร หมายความว่ามีความหนาแน่นมากเกินไป (Overpopulation) แนวคิดนี้มีคำอธิบายที่ขัดแย้งกัน 2 ประการ ดังนี้

แนวคิดแบบมัลทัสใหม่ (Neo-Malthusian approach) เชื่อว่าการเพิ่มประชากรส่งผลให้ ทรัพยากรเสื่อมโทรมลง ซึ่งจะจำกัดการขยายตัวของประชากร

แนวคิดแบบโบสรูป (Boserupian approach) เชื่อว่าความจำเป็นก่อให้เกิดการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ประชากรที่เพิ่มขึ้นจะขับเคลื่อนผลิตภาพทางการเกษตร ซึ่งจะส่งผลให้ ประชากรเพิ่มขึ้นอีก

**ผลของการมีประชากรมากเกินไป** - ความอดอยากหิวโหย การตกงาน สุขภาพไม่ดี และการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่ำ

# แนวคิดเรื่องจำนวนประชากรที่เหมาะสมที่สุด (The Concept of Optimum Population)

หากประเทศมีประชากรน้อยกว่าทรัพยากร หมายความว่ามีความหนาแน่นประชากรน้อยเกินไป (underpopulation)

สาเหตุของการมีประชากรน้อยเกินไป มีดังนี้

- ข้อจำกัดทางกายภาพ เช่น สภาพภูมิอากาศไม่เอื้ออำนวย
- การเข้าถึงไม่ถึงท้องที่ห่างไกล หรือชุมชนยากจน
- สาเหตุทางประวัติศาสตร์ เช่น มีประชากรน้อยมาแต่เดิม
- ประชากรพื้นเมืองจำนวนน้อย

เมื่อมีประชากรน้อยกว่าทรัพยากร อาจดึงดูดให้ชาวต่างชาติเข้ามาพัฒนาทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ประชากรในประเทศไม่มีความเชี่ยวชาญ นอกจากนี้ยังอาจเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ความเป็นเมืองสูง มาตรฐานการครองชีพสูง และการย้ายถิ่นสูง

# ทฤษฎีทางประชากร (Population Theory)

กรอบแนวคิดที่ใช้อธิบายหรือพยากรณ์แนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง ประชากร กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา การเมือง และอื่นๆ ความพยายามที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางประชากรนั้นมีมาช้านานตั้งแต่สมัยกรีกและจีนโบราณ อย่างไรก็ตาม แนวคิดสมัยโบราณเหล่านั้นมักอธิบายปรากฏการณ์ประชากรว่าควรจะเป็น อย่างไรและจะเกิดขึ้นได้อย่างไร รวมทั้งเหตุและผลของปรากฏการณ์ทางประชากร นักคิดในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ และสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบันได้เสนอกรอบแนวคิดที่ซับซ้อนขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางประชากรและเชื่อมโยงกับปัจจัยภายนอกอื่นๆ โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์และวิธีการวิเคราะห์ทางประชากร อาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีประชากรสมัยใหม่ที่เป็นรูปเป็นร่างชัดเจนและพัฒนาามาจนถึงทุกวันนี้

# ทฤษฎีทางประชากร (Population Theory)

เริ่มด้วยแนวคิดทางประชากรของทอมัส รอเบิร์ต มัลทัส (Thomas Robert Malthus) ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลกันระหว่างการเพิ่มจำนวนประชากรกับการเพิ่มอาหาร ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอในการจำกัดการเพิ่มประชากรด้วยมาตรการที่ยอมรับได้ในทางศีลธรรมสมัยนั้น

ในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นักคิดจากศาสตร์แขนงต่างๆ ที่สนใจประเด็นเกี่ยวกับประชากรได้เสนอกรอบแนวคิดจำนวนมากเพื่ออธิบายองค์ประกอบและการเปลี่ยนแปลงประชากรในมิติต่างๆ ตัวอย่างทฤษฎีทางประชากรร่วมสมัย เช่น ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (demographic transition theory) ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางวิทยาการระบาด (theory of epidemiologic transition) ทฤษฎีการตอบโต้หลายทาง (theory of multiphasic response) ทฤษฎีการแพร่กระจาย (diffusion theory) เศรษฐศาสตร์แนวใหม่ (new home economics) ทฤษฎีการถ่ายเทโภคทรัพย์ (wealth flow theory)

# ทฤษฎีทางประชากร (Population Theory)



ชื่อ ทอมัส โรเบิร์ต มัลธัส (Thomas Robert Malthus)

แนวคิด ทฤษฎีประชากรของมัลธัส (Malthusian population theory)

ผลงานชิ้นสำคัญ “An Essay on the Principle of Population”

(บทความเกี่ยวกับหลักการของประชากร)

# ทฤษฎีประชากรของมัลทัส (Malthusian population theory)

- ตีพิมพ์เผยแพร่ทฤษฎีนี้เมื่อ ค.ศ. ๑๗๙๘
- อธิบายความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลระหว่างการเพิ่มประชากรกับการเพิ่มผลผลิตอาหาร ในขณะที่ประชากรเพิ่มในอัตราเรขาคณิต (geometric rate) กล่าวคือ เพิ่มจาก ๒ เป็น ๔-๘-๑๖ แต่การผลิตอาหารมีอัตราเพิ่มแบบเลขคณิต (arithmetic rate) คือ เพิ่มจาก ๑ เป็น ๒-๓-๔-๕-๖
- การแก้ไขต้องให้ประชากรมี เสถียรภาพ การเพิ่มขึ้นทั้ง ๒ แบบดังกล่าวจะต้องเท่ากัน แต่การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตอาหารให้ทันการเพิ่มจำนวนประชากร
- หากเพิ่มไม่ทันส่งผลให้มีอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการอาจนำไปสู่สงครามเพื่อแย่งชิงแหล่งอาหาร หรือเกิด ทุพภิกขภัย และการเจ็บป่วย เมื่อถึงเวลานั้น

# ทฤษฎีประชากรของมัลทัส (Malthusian population theory)

- มัลทัส คิดว่าจะต้องควบคุมการเพิ่มประชากรด้วยมาตรการทั้งทางลบ และทางบวก
- มาตรการทางลบ ได้แก่ การงดเว้นการมีเพศสัมพันธ์ หรือการชะลอการแต่งงานสำหรับคนจนและผู้หาเช้ากินค่ำ ซึ่งจะทำให้อัตราเจริญพันธุ์ลดลง
- ส่วนมาตรการทางบวก ได้แก่ การลดประชากรด้วยเหตุการณ์ต่างๆ อาทิ ทุพภิกขภัย สงคราม และการเจ็บป่วย ซึ่งจะเพิ่มอัตราตายและลดอายุขัยคาดหวังไปพร้อมกัน
- สมัยมัลทัสมีประชากรประมาณ ๘ ล้านคน ปัจจุบันนี้มีประชากรมากกว่า ๗ พันล้านคนแล้ว หากสิ่งที่มัลทัสเสนอไว้ถูกต้อง โลกควรมีประชากรน้อยกว่านี้ เนื่องจากความล้มเหลวของการผลิตอาหาร อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเทคโนโลยี การเกษตร ทำให้การผลิตอาหารมีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนการคุมกำเนิดชะลอการเกิดอย่างได้ผล

Somalia



Uganda



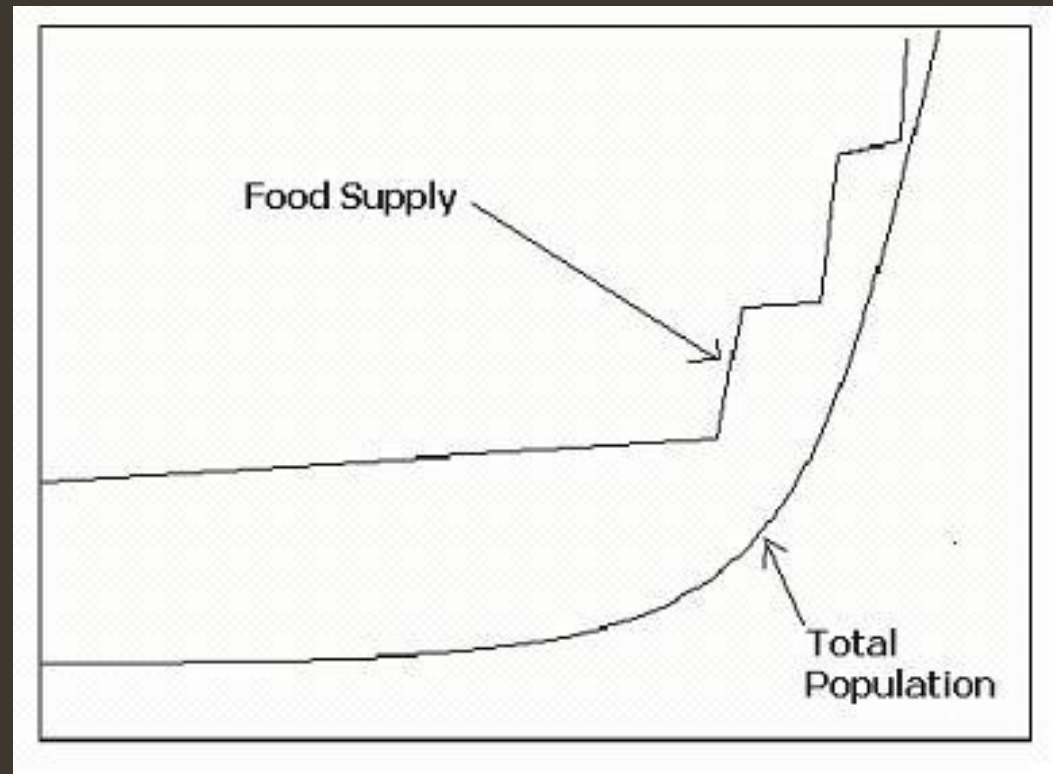
Food Crisis in Pakistan



# แนวคิดของเอสเทอร์ โบสรูป (Ester Boserup)

- เอสเทอร์ โบสรูป เป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวเดนมาร์ก
- เชื่อว่ามนุษย์มีความรู้และเทคโนโลยีที่จะเพิ่มการผลิตอาหารได้ จึงเป็นแนวคิดที่สวนทางกับมalthus อย่างสิ้นเชิง
- ได้เสนอไว้ใน ค.ศ. ๑๙๖๕ ว่าการเพิ่มประชากรช่วย ให้มีการพัฒนาการเกษตร แรงกดดันทางประชากร อาทิ ความหนาแน่นของประชากรช่วยส่งเสริมนวัตกรรมและการ ใช้ที่ดินที่มีผลิตภาพสูงขึ้นด้วยการชลประทาน การกำจัดวัชพืช การปลูกพืชแบบเข้มข้น และการใช้เมล็ดพันธุ์ดี ส่วนแรงงานที่มีการใช้เครื่องมือและเทคนิคที่ดีขึ้น
- ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจึงช่วยให้มีการคิดค้นที่ดีขึ้น และเพิ่มผลผลิตได้ อาทิ การปฏิวัติเขียว (ดูรายละเอียดในบทภูมิศาสตร์การเกษตรและอาหาร)
- นอกจากนี้โบสรูป ยังตระหนักว่าการมีประชากรมากเกินไปอาจนำไปสู่การเพาะปลูกในที่ดินด้อยคุณภาพ และทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมยิ่งขึ้น

## เอสเทอร์ โบสรูป (Ester Boserup)



This graph shows how the rate of food supply may vary but never reaches its carrying capacity, because every time it gets near, there is an invention or development that causes the food supply to increase.

# แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein

Ravenstein (๑๘๘๙) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นในการตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับการอพยพ (Law of Migration) เพื่ออธิบายมูลเหตุแห่งการเข้ามาหางานทำของผู้ลี้ภัยหนีเข้าเมืองว่าลักษณะ การอพยพของประชากรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งลักษณะของการอพยพของประชากร ออกเป็น ๕ ลักษณะคือ

๑. การอพยพแบบดั้งเดิม (Primitive Migration) เป็นการอพยพย้ายถิ่นของชนในอดีต เป็น การย้ายถิ่นที่อยู่เพื่อการดำรงชีวิตรอด ปัจจุบันการอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหาวิธีการ ดำเนินชีวิตแบบใหม่ก็ถือว่า อยู่ในลักษณะนี้

๒. การอพยพย้ายถิ่นโดยถูกบังคับ (Forced Migration) เป็นการย้ายถิ่นโดยถูกบังคับอาจจะ ถูกบังคับโดยรัฐบาลหรือผู้มีอิทธิพลบางกลุ่ม

๓. การอพยพโดยถูกบีบคั้น (Implied Migration) เป็นการบีบคั้นหรือกระตุ้นให้อพยพ เช่นกัน แต่ผู้ที่ถูกบีบคั้นยังมีสิทธิ์ในการตัดสินใจว่าจะอยู่หรือจะไป

# แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein

๔. การอพยพโดยเสรี (Free Migration) เป็นการอพยพของปัจเจกชน โดยเสรี อาจเกิดจาก แรงจูงใจจากภายนอก เช่น โดยตำแหน่งงาน รายได้ หรือเพื่อผจญภัย การอพยพโดยเสรีนำไปสู่การ อพยพลักษณะที่ ๕

๕. การอพยพแบบชนจำนวนมาก (Mass Migration) สืบเนื่องมาจากการอพยพโดยเสรีซึ่ง ย้ายถิ่นเข้าไปบุกเบิกหรือผจญภัยในถิ่นที่อยู่ใหม่ จูงใจให้ชนจำนวนมากย้ายถิ่นตาม

การอพยพย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกประเทศเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในสังคม การอพยพก็มีสาเหตุแตกต่างกัน ลักษณะการอพยพก็แตกต่างกัน เช่น อพยพหนีความแห้งแล้ง อพยพหนีภัยธรรมชาติ อพยพไปทำงาน อพยพเพื่อการศึกษา เป็นต้น การอพยพมีทั้งอพยพแบบ ถาวรและอพยพแบบชั่วคราว หรืออพยพข้ามประเทศและอพยพภายในประเทศ หรืออพยพโดย ความสมัครใจและไม่สมัครใจ

# แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein

กฎแห่งการอพยพย้ายถิ่น (Law of Migration) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการตั้งทฤษฎี เกี่ยวกับการอพยพของ Ravenstein สามารถที่จะใช้อธิบายการลักลอบเข้ามาของแรงงานต่างชาติ โดย Ravenstein ได้อธิบายการอพยพย้ายถิ่นไว้ดังนี้

๑. การย้ายถิ่นและระยะทางประชากรส่วนใหญ่จะอพยพในระยะทางใกล้ๆ
๒. ขั้นตอนของการอพยพหรือการย้ายถิ่น การย้ายถิ่นที่อยู่ของประชากรทำให้เกิด “คลื่น การอพยพ (Current of Migration)” ไปสู่ศูนย์กลางด้านการค้าและอุตสาหกรรม มีประชากรหนาแน่นขึ้นอย่างรวดเร็ว
๓. แรงจูงใจด้านเศรษฐกิจที่มีกฎหมายกีดขี่ เสียภาษีสูง อากาศเลว สิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่ดี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะผลักดันให้คนอพยพไปสู่พื้นที่ที่ดีกว่า
๔. แนวโน้มของผู้ที่มีภูมิหลังชนบทจะมีการย้ายถิ่นมากกว่าผู้ที่มีภูมิหลังเมือง

# แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein

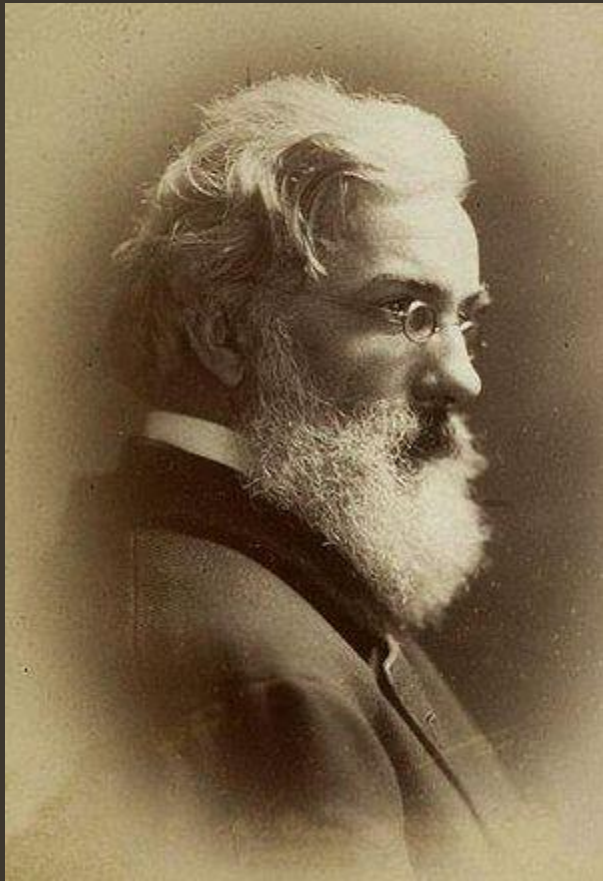
๕. จำนวนการย้ายถิ่นมีความสัมพันธ์กับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี กฎข้อนี้ หมายความว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิทยาการจะมีส่วนทำให้เกิดการย้ายถิ่น
๖. ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่น กฎข้อนี้อธิบายสาเหตุของการย้ายถิ่น โดยเชื่อว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลทำการย้ายถิ่นก็คือเหตุผลทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมทั้งการทำ มาหากิน การหางานทำ หรือการเพิ่มรายได้
๗. การย้ายถิ่นกับลักษณะทางเพศของผู้ย้ายถิ่น กฎข้อนี้อธิบายลักษณะความเป็นชายหรือ หญิง มีผลต่อการย้ายถิ่น โดยกล่าวว่า การย้ายถิ่นของเพศหญิงจะเป็นการย้ายถิ่นในระยะทางสั้นๆ และเพศชายจะย้ายถิ่นในระยะทางที่ยาวกว่า กฎข้อนี้ดูจะอธิบายเงื่อนไขของสังคมในอดีต ที่ สถานภาพและบทบาทของเพศหญิงยังถูกสังคม กำหนดให้อยู่กับบ้านหรือภายในหมู่บ้านเท่านั้น

# แนวคิดและทฤษฎีการเคลื่อนย้ายแรงงานของ Ravenstein

นอกจากนี้ Ravenstein ได้ศึกษากระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานที่เกิดขึ้นโดยใช้ปัจจัยผลัก และปัจจัยดึง (Push-pull Hypothesis) มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยอาศัยสมมติฐานที่ว่า การเคลื่อนย้ายแรงงานจะเกิดจากปัจจัยผลักและปัจจัยดึง

- ปัจจัยผลัก หมายถึง ปัจจัยกดดันที่ทำให้ แรงงานต้องละทิ้งที่อยู่เดิม (ให้ นศ. ยกตัวอย่าง)
- ปัจจัยดึง คือ ปัจจัยที่ชักนำหรือดึงดูดแรงงานให้เข้าสู่พื้นที่เป้าหมาย (ให้ นศ. ยกตัวอย่าง)

สรุปของการศึกษาพบว่าสาเหตุที่แรงงานเคลื่อนย้ายมากจากปัจจัยผลักดันในพื้นที่ต้นทาง มากกว่าปัจจัยดึงในพื้นที่เป้าหมาย โดยที่กระบวนการเคลื่อนย้ายจะเป็นการโยกย้ายระยะทางสั้นๆ ในช่วงแรกและถูกดึงเข้าสู่ตัวเมืองอย่างรวดเร็ว และปริมาณการเคลื่อนย้ายจะหมดไปเมื่อการ ขยายตัวของเมืองได้แผ่กว้างออกไปครอบคลุมพื้นที่ชนบทนั้น



Ernst Georg Ravenstein

## Ravenstein's Laws

1. Most migrants are short distance
2. Migration occurs in steps
3. Migration in opposite direction
4. Rural migrants more common than urban
5. Long distance migrants = male
6. Most migrants are adults
7. Cities grow more from migration than natural increase
8. Migration increases with economic development
9. Most migration is for economic reasons

# แนวคิดทฤษฎีแรงดึงดูด (Gravity Model)

เป็นแบบจำลองการเคลื่อนย้ายในแนวทฤษฎีนี้ได้กำหนดให้พื้นที่ต้นทางและพื้นที่ เป้าหมายมีความสัมพันธ์กับปัจจัยบวก ลบ และกลาง

- ปัจจัยบวกจะเป็นปัจจัยดึงดูดแรงงานให้เข้าสู่พื้นที่
- ปัจจัยลบเป็นปัจจัยผลักดันแรงงานให้ออกจากพื้นที่
- ปัจจัยที่เป็นกลางคือปัจจัยที่เป็น ความสมดุลระหว่างปัจจัยบวกและปัจจัยลบ

โดยมีระยะทางเป็นอุปสรรคขัดขวางการเคลื่อนย้าย การเคลื่อนย้ายแรงงานที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากการตัดสินใจในการพิจารณาความแตกต่าง ที่เป็นบวกในพื้นที่เป้าหมายมีค่ามากกว่าพื้นที่ต้นทาง แม้ว่าทฤษฎีแรงดึงดูดได้ทำการปรับปรุง ข้อบกพร่องของทฤษฎีปัจจัยผลักและปัจจัยดึงได้ดีในระดับหนึ่ง

# แนวคิดทฤษฎีแรงดึงดูด (Gravity Model)

กระแสการอพยพมักได้รับการประมาณค่าด้วยแบบจำลองแรงดึงดูด โดยแนวคิดนี้ สมมติว่า การอพยพระหว่างสองภูมิภาคจะเพิ่มขึ้นโดยสัมพันธ์กับจำนวนประชากรของภูมิภาค และลดลงกับระยะทางระหว่างภูมิภาค ในแนวคิดพื้นฐาน จำนวนประชากรเป็นดัชนีที่แสดง ความน่าจะเป็นที่เอกชนหนึ่งๆจะย้ายออกหรืออพยพมาสู่บริเวณนั้นๆ ระยะทางเป็นอุปสรรคที่สำคัญ สมการข้างล่างนี้เป็นตัวอย่างของแนวคิดแบบง่าย ๆ ของแบบจำลองแรงดึงดูด

โดย  $M_{a b}$  = การอพยพจาก A ไป B

$P_a P_b$  = ประชากรใน A หรือ B

$D_{a b}$  = ระยะทางระหว่าง A กับ B

$$M_{ab} = \frac{P_a P_b}{(D_{a b})^2}$$

# แนวคิดทฤษฎีแรงดึงดูด (Gravity Model)

ปัญหาที่เห็นชัดที่สุดของแนวคิดแรงดึงดูดแบบง่าย ๆ คือ การอพยพระหว่างสถานที่ที่หักลบสุทธิแล้ว เท่ากับศูนย์ เพื่อที่จะหลีกเลี่ยงผลลัพธ์แบบนี้ ต้องนำปัจจัยอื่นเข้ามาเพื่อแสดงถึงโอกาสที่แตกต่างกัน ความแตกต่างในค่าจ้าง รายได้ และอัตราการว่างงาน เป็นปัจจัยที่ใช้อยู่ประจำเพื่อวัดความแตกต่างในโอกาส

ข้อบกพร่องอีกประการหนึ่งคือ ระยะทางไม่ใช่ตัววัดที่เพียงพอสำหรับความยากลำบาก ของการเดินทาง โดยเฉพาะในยุคของการขนส่งสมัยใหม่ ดังนั้นจึงอาจใช้เวลาแทนที่ระยะทาง ในบางกรณี อุปสรรคทางสังคมและทางการเมือง และความไม่แน่นอน เป็นอุปสรรคที่สำคัญ ของการเดินทาง โดยปัจจัยเหล่านี้ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับระยะทาง ดังนั้นแม้ว่าแบบจำลอง แรงดึงดูดจะใช้เพื่อความสะดวกในการศึกษา แต่ก็ไม่สามารถแสดงถึงผลกระทบของปัจจัยตาม ทฤษฎี ที่มีผลต่อโอกาสและความยากลำบากของการเดินทางได้

# แนวคิดการระเบิดประชากรของพอล เออร์ลิค (Paul Erhlich's Population Bomb)

พอล เออร์ลิค เป็นนักชีววิทยาชาวอเมริกัน ผู้ตีพิมพ์ผลงานเกี่ยวกับ “ระเบิดประชากร” ไว้เมื่อ ค.ศ. 1957

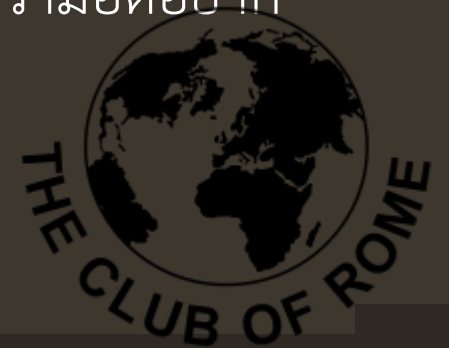
อธิบายว่าโลกจะต้องเผชิญปัญหาทุพภิกขภัยหลายครั้งระหว่าง ค.ศ. 1970-1985 เนื่องจากการเพิ่มของประชากรมีมากกว่าทรัพยากร

เออร์ลิคกล่าวว่าในทศวรรษ 1970 และ 1980 พลเมืองโลกหลายร้อยล้านคนจะเสียชีวิตจากความอดอยาก แม้จะมีโครงการเพิ่มผลผลิตอาหารอย่างเร่งด่วนก็ตาม อย่างไรก็ตามเออร์ลิคยอมรับว่า เขามองโลกในแง่ร้ายเกินไป และไม่ได้ให้ความสำคัญแก่การปฏิวัติเขียวมากเท่าที่ควร

ทั้งนี้ ทุพภิกขภัยที่เออร์ลิค คาดการณ์ไว้กลับไม่เกิดขึ้น เนื่องจากการลดลงของอัตราเกิด ปัจจุบัน โลกมีประชากรกว่า 7 พันล้านคน (มากกว่าจำนวนพลเมืองโลกสมัยเออร์ลิคที่มีเพียง 4.5 พันล้านคน) แต่คำพยากรณ์ว่ามนุษย์หลายพันล้านคนจะประสบปัญหาทุพโภชนาการ โรคภัยไข้เจ็บ และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ยังคงเป็นความจริง

## แนวคิดของกลุ่มชุมชนแห่งโรม (The Club of Rome)

- กลุ่มนักอุตสาหกรรม นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ และนักรัฐศาสตร์จาก 10 ประเทศได้ร่วมกัน ตีพิมพ์หนังสือชื่อ The Limits to Growth เมื่อ ค.ศ. 1972
- หนังสือดังกล่าวระบุว่าพลเมืองโลกจะขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และขีดจำกัดของการขยายตัวจะเกิดขึ้นในอีก 100 ปีข้างหน้า ซึ่งจะส่งผลให้อุตสาหกรรมตกต่ำ และประชากรจะลดลงอย่างควบคุมไม่ได้ อย่างไรก็ตาม The Club of Rome มองข้ามความสามารถของมนุษย์ในการปรับตัว และการสร้างนวัตกรรมโดยเฉพาะการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ที่ให้ผลผลิตสูง ซึ่งป้องกันความอดอยาก



## แนวคิดของจูเลียน ไชมอน (Julian Simon)

- จูเลียน ไชมอนได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ The Ultimate Resource เมื่อ ค.ศ. 1981
- เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปเกี่ยวกับการขยายตัวของประชากร และท้าทายแนวคิดของทอมัส มัลทัสเรื่องหายนะทางเศรษฐกิจที่จะเกิดจากการเพิ่มประชากร
- ประชากรเป็นผู้ผลิตรายการธรรมชาติ มนุษย์จึงเสี่ยงต่อการสูญเสียทรัพยากรจากการนำมาใช้มากเกินไป มนุษย์จึงเป็นคำตอบต่อคำถามเรื่องการขาดแคลนทรัพยากร และปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จากนวัตกรรมทางการตลาด



# ปัญหาด้านภูมิศาสตร์ประชากร

## "ประชากรแฝง"

คือประชากรกลุ่มที่ได้เข้ามาทำงานหรือเรียนหนังสือในจังหวัดที่ ตนไม่ได้พักอาศัย ลักษณะเข้าไปเย็นกลับ เรียกว่า “ประชากรแฝงกลางวัน” และ หมายถึงถึงกลุ่มที่มาอาศัยอยู่ประจำแต่ไม่มีการย้ายทะเบียนบ้าน หรือไม่มีชื่อใน ทะเบียนบ้านที่ตนพักอาศัย เรียกว่า “ประชากรแฝงกลางคืน” ซึ่งในเมืองใหญ่ๆ หลายๆ เมือง เกิดประชากรแฝงเป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีข้อมูลเหล่านี้ เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะภาครัฐสำหรับใช้ในการวางแผน กำหนดนโยบาย สำหรับบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม เช่น ด้านสาธารณสุข สาธารณูปโภค ตลอดจนสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล เป็นต้น





# ปัญหาด้านภูมิศาสตร์ประชากร

ประชากรที่เข้ามาอยู่อาศัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้ามาเรียน มาทำงานในจังหวัดอื่นๆ โดย ไม่ได้ย้ายทะเบียนบ้าน ซึ่งจากการสำรวจในปี ๒๕๖๐ มีจำนวนประชากรแฝง ทั้งหมด ๘.๐๗ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๑.๙ ของประชากรทั้งประเทศ (๖๗.๗๐ ล้านคน) (ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ)

จำแนกประชากรแฝงเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. ประชากรแฝงกลางคืน (Non-registered Population) หมายถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ประจำในจังหวัดหนึ่ง แต่ไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในจังหวัดที่อาศัย อยู่ นั้น โดยอาจจะมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านจังหวัดอื่น ในต่างประเทศ หรือไม่มี ชื่อที่ใดเลย
๒. ประชากรแฝงกลางวัน (Commuter Population) แยกเป็น เข้ามาทำงาน และเข้ามาเรียนหนังสือ

หน่วย : คน

ลักษณะประชากรแฝง	พ.ศ.	
	2559	2560
 ประชากรแฝง	8,239,463	8,075,071
 ประชากรแฝงกลางคืน	6,947,505	6,752,654
 ประชากรแฝงกลางวัน	1,291,958	1,322,417
 ประชากรแฝงกลางวันที่เข้ามาทำงาน	1,053,362	1,106,321
 ประชากรแฝงกลางวันที่เข้ามาเรียนหนังสือ	238,595	216,096

ที่มา : การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2560

คำถาม ถ้ามีประชากรแฝงเป็นจำนวนมากจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ ?



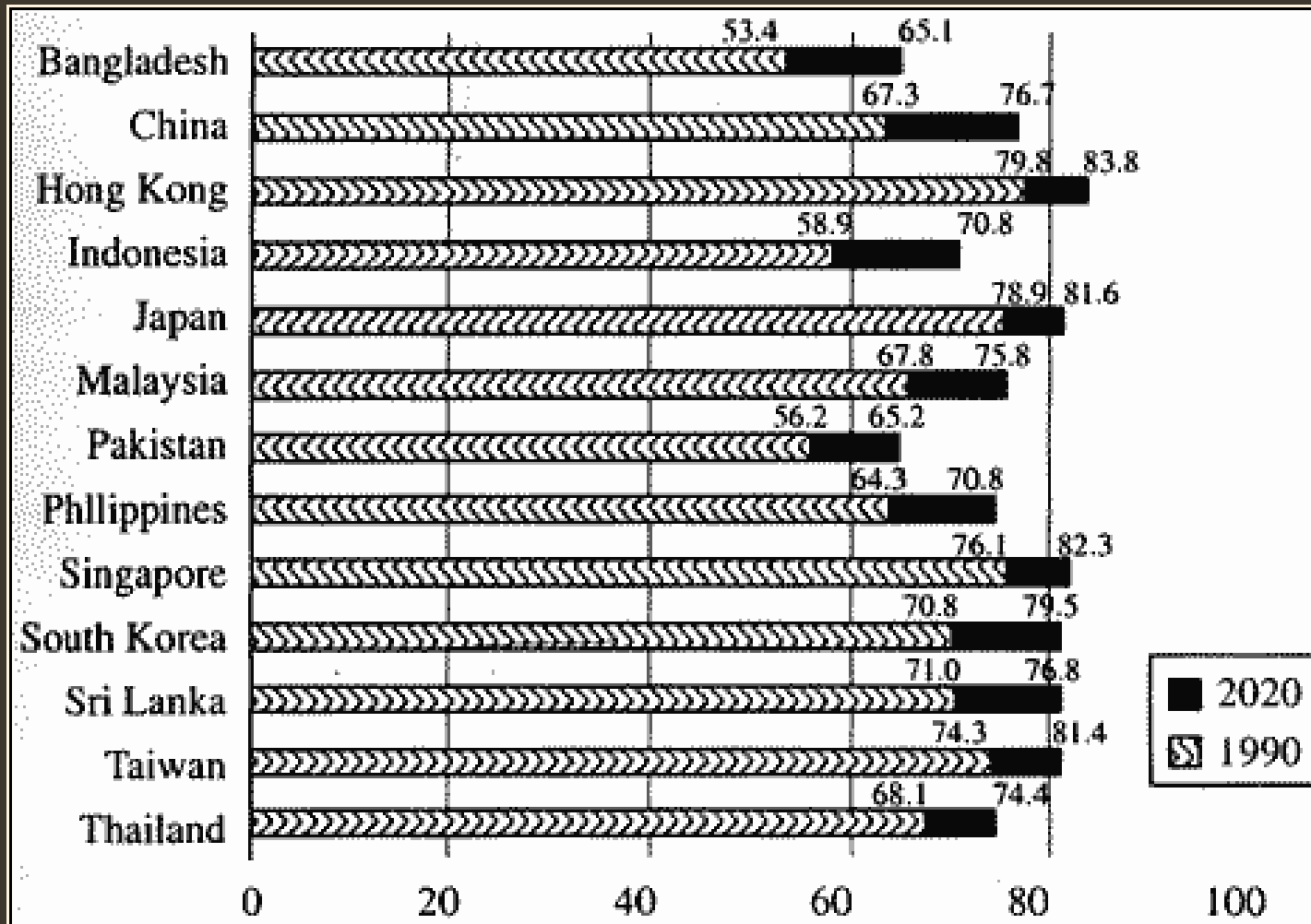
# การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุเป็นประชากรสูงวัย

สภาพการณ์ทางประชากรของประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อัตราการเพิ่มประชากรลดลงจากระดับสูง คือ ประมาณร้อยละ ๓.๐ ต่อปี ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๓ มาสู่ระดับที่ค่อนข้างต่ำ ประมาณร้อยละ ๑.๑ ต่อปีในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงอัตราการเพิ่มประชากรนี้ เป็นผลจากการเปลี่ยนทั้งในด้านภาวะการตายและภาวะเจริญพันธุ์ หากเริ่มพิจารณาจากภาวะการตาย จะเห็นได้ว่าภาวะการตายเป็นบทบาทอย่างมาก ต่อการเปลี่ยนแปลงทางประชากรไทยในอดีต การลดระดับการตายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ขณะที่ภาวะเจริญพันธุ์ หรือภาวะการเกิดนั้นยังคงอยู่ในระดับสูง อันเป็นเหตุให้จำนวนประชากรไทยในอดีต เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันอัตราการตายของประชากรของประเทศ ได้ลดลงมาอยู่ในระดับประมาณ ๕-๖ ต่อประชากรพันคนต่อปี ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการนำเอาวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่มาใช้ และการดำเนินงานทางด้านการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพ

# การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุเป็นประชากรสูงวัย

ภาวะเจริญพันธุ์เป็นอีกกระบวนการหนึ่งทางประชากร ที่ส่งผลกระทบต่ออัตราการเพิ่มประชากรของประเทศไทย อัตราเจริญพันธุ์รวมยอด หรือจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะให้กำเนิดได้ตลอดวัยเจริญพันธุ์ ได้ลดลงจาก ๖.๓ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๐๘ จนเหลือประมาณ ๒ คนในปัจจุบัน

การที่ระดับเจริญพันธุ์ในกลุ่มสตรีไทยลดลงอย่างมากในช่วงเวลาไม่นานนัก ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากนโยบายประชากร ที่เน้นการวางแผนครอบครัวโดยการสมัครใจในกลุ่มคู่สมรสที่เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การวางแผนครอบครัวแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว ก็คือ การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพของโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ นอกจากนี้การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคมตลอดจนการมีส่วนร่วมของสตรี ในการพัฒนาด้านต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อการมีบุตร กล่าวคือ จะคำนึงถึง "คุณภาพ" มากกว่า "ปริมาณ"



Figures are the life expectancy of people born in these years.  
 Source U.S. Bureau of Census/International Data Base

# การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุเป็นประชากรสูงวัย

จากการเปลี่ยนแปลงด้านภาวะการเจริญพันธุ์ และภาวะการตายของประชากรดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางอายุของประชากรไทย กล่าวคือ พบว่าในช่วง ๒๐-๓๐ ปีที่ผ่านมาทั้งจำนวนและสัดส่วนของประชากรไทยในวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี) ลดลง ในขณะที่จำนวนของประชากรในวัยแรงงาน (อายุ ๑๕-๒๔ ปี) ยังคงเพิ่มขึ้น สำหรับประชากรสูงอายุหรือประชากรที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในอนาคต กล่าวคือ ประชากรสูงอายุจะเพิ่มจากประมาณ ๕ ล้านคนในปัจจุบันเป็นประมาณ ๑๐ ล้านคนในอีก ๒๐ ปีข้างหน้า และเป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราเพิ่มของประชากรสูงอายุ จะเร็วกว่าประชากรโดยรวมทั้งหมด ดังจะเห็นได้จาก ระหว่างปี ๒๕๒๓ ถึงปี ๒๕๓๓ ประชากรสูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ ๔๗ แต่เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มระหว่างปี ๒๕๒๓ ไปจนถึงปี ๒๕๖๓ จะพบว่าประชากรสูงอายุ จะเพิ่มสูงถึงกว่าร้อยละ ๓๐๐

# การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุเป็นประชากรสูงวัย

เปรียบเทียบระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย จะพบว่าจำนวนผู้สูงอายุที่เป็นเพศหญิงจะมีมากกว่าเพศชาย และเมื่อพิจารณาอัตราส่วนทางเพศของประชากรในประเทศไทยจะพบว่า อัตราส่วนทางเพศเมื่อแรกเกิด จะมีเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง

แต่ในกลุ่มสูงอายุกลับพบว่า มีผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าผู้สูงอายุเพศชาย สะท้อนถึงอัตราการตายที่สูงกว่าของประชากรเพศชาย หากพิจารณาจากความคาดหมายการคงชีพเมื่อแรกเกิด (Life expectancy at birth; co) จะพบว่าประชากรไทยมีความหมายการคงชีพเมื่อแรกเกิด เพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ โดยที่เพศหญิงมีแนวโน้มที่จะมีอายุยืนยาวกว่าเพศชาย

# การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุเป็นประชากรสูงวัย

ข้อมูลล่าสุดจากการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากร พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๓๙ แนวโน้มความคาดหมายการคงชีพ ในกลุ่มประชากรที่มีอายุ ๖๐ และ ๗๐ ปี จะพบว่าประชากรที่มีชีวิตอยู่จนถึงอายุ ๖๐ ปี มีโอกาสที่จะอยู่รอดเพิ่มสูงอีกเป็นลำดับ จากข้อมูลการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากร พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๒๙ และ พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๓๙ แสดงให้เห็นว่า ประชากรเพศชายที่มีอายุ ๖๐ ปี มีจำนวนโดยเฉลี่ยที่จะมีชีวิตอยู่รอดต่อไป เพิ่มประมาณ ๔.๘ ปี และเพศหญิงเพิ่มประมาณ ๕.๔ ปี คือเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีโอกาส หรือจำนวนปีโดยเฉลี่ยที่จะมีชีวิตอยู่รอด สูงกว่าผู้สูงอายุเพศชายอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามประเด็นที่ควรสนใจ คือ ความยืนยาวของชีวิตที่เพิ่มขึ้นนี้ เป็นการเพิ่มความยืนยาวที่มีภาวะสุขภาพที่ดีหรือไม่

## ประเด็นน่าสนใจเกี่ยวกับประชากรสูงวัย

- การดูแลด้านสุขภาพ (health care)

ความต้องการการดูแลด้านสุขภาพมีมากขึ้นเนื่องจากการป่วยจะเกิดขึ้นมากในกลุ่มผู้สูงวัย ซึ่งต้องไปพบแพทย์เป็นประจำ และต้องใช้เวลาในสถานพยาบาลมากกว่ากลุ่มประชากรที่มีอายุน้อยกว่า ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องจัดสรรงบประมาณเพื่อการดูแลผู้สูงวัยมากเป็นพิเศษ งบประมาณดังกล่าวมาจากเงินภาษีอากรนั่นเอง

- การบริการทางสังคม (social service)

ผู้สูงวัยต้องการบริการหลากหลาย เช่น บ้านพักคนชรา (nursing home) และศูนย์ดูแลรายวันนอกจากนี้ยังต้องการ "พี่เลี้ยง" ที่บ้านอีกด้วย ความต้องการเหล่านี้เพิ่มแรงกดดันทางการเงินโดยตรง

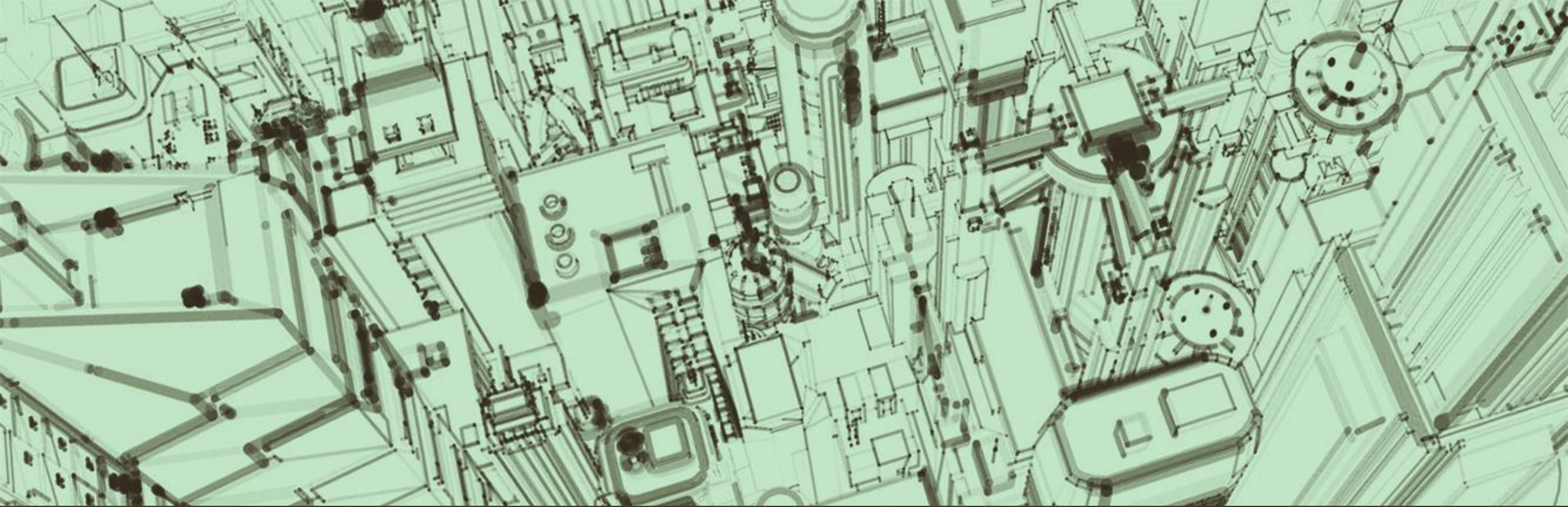
- เงินบำนาญ (pension)

อายุคาดเฉลี่ยในกลุ่มประเทศพัฒนามากมักสูงกว่าในกลุ่มพัฒนา  
น้อย ในประเทศที่มั่งคั่ง ประชากรคาดหวังว่าจะสามารถเกษียณ  
จากงานประจำโดยมีเงินบำนาญเพื่อการครองชีพหลังเกษียณได้โดย  
ไม่เดือดร้อนไปจนสิ้นอายุขัย

เนื่องจากผู้สูงวัยมีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่จำนวน  
ประชากรวัยแรงงานลดลง รัฐบาลอาจจะต้องพิจารณาการจำกัดเก็บ  
ภาษีอากรที่อัตราสูงขึ้นเพื่อใช้จ่ายในโครงการเกษียณอายุ ในบาง  
ประเทศ อาทิ สหราชอาณาจักรซึ่งจัดให้มีโครงการเงินบำนาญจาก  
รัฐบาลขึ้นใน ค.ศ. 1908 เมื่ออายุคาดเฉลี่ยอยู่ที่ 67 ปี และกำหนด  
อายุเกษียณไว้  
ที่ 65 ปี ดังนั้น สำหรับบุคคลปกติจะได้รับบำนาญเพียง 2 ปี แต่ใน  
ปัจจุบัน อายุคาดเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 80 ปี  
จึงจำเป็นต้องเพิ่มอายุเกษียณขึ้นอีกในไม่ช้านี้

## WHEN CAN I CLAIM MY STATE PENSION?

Date of birth	State pension age
On or before April 5 1960	66
April 6 1960 to March 5 1961	Between 66 and 67
March 6 1961 to April 5 1977	67
April 6 1977 to April 5 1978	Between 67 and 68
April 6 1978 and afterwards	68



# ภูมิศาสตร์มนุษย์

บทนำ และแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษาทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม



# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น จัดเป็นภูมิศาสตร์สาขาใหญ่สาขาหนึ่งเช่นเดียวกับภูมิศาสตร์กายภาพ ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมได้รับความสนใจและมี การศึกษาอย่างจริงจังในช่วงหลังของศตวรรษที่ ๑๔ เป็นต้นมา

การศึกษาภูมิศาสตร์ในสมัยแรกๆ จะเป็นการศึกษาถึงเรื่องราวของพื้นโลกหรือศึกษาด้าน กายภาพ เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะอากาศ ดิน พืชพรรณธรรมชาติ เป็นต้น

สมัยหลังผู้ที่ศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ได้หันมาสนใจปัจจัยทางมนุษย์และสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้นควบคู่ไปกับ ความสำคัญทางด้านสภาพแวดล้อมกายภาพ โดยการเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม นักภูมิศาสตร์จะมองมนุษย์ในแง่ที่เป็นตัวกระทำ (agent) ในการดัดแปลง ทำลาย และปรับปรุงพื้นที่โลก ได้เหมือนกับแรงหรือกระบวนการทางด้านฟิสิกส์ และจะทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมนุษย์มีจำนวน เพิ่มขึ้น รวมทั้งมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว นักภูมิศาสตร์เห็นว่ามนุษย์เป็นตัวกระทำที่ทำให้พื้นที่โลก (space) มีความแตกต่างหรือคล้ายกันได้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของวิชาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

การศึกษาวิชาภูมิศาสตร์วัฒนธรรมเริ่มขึ้นในประเทศฝรั่งเศสและเยอรมนี มีแนวความคิด เกี่ยวกับมนุษย์และวัฒนธรรม ปรากฏในงานเขียนของนักภูมิศาสตร์ยุคแรกๆหลายท่าน ได้แก่

ฟรีดิช รัทเซล (Friedrich Ratzel) มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. ๑๘๘๔-๑๙๐๔ เป็นนักภูมิศาสตร์ ชาวเยอรมัน เขียนหนังสือชื่อ Antropogeographie (Geography of Man) ตอนที่หนึ่งเขียนเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๘๒ เนื้อหาของหนังสือ สะท้อนถึงแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์ แต่ใน ตอนที่ ๒ ซึ่งเขียนเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๙๑ มี แนวความคิดเปลี่ยนไปจากเดิม เนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการ กระจายความหนาแน่นของประชากร รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การอพยพของประชากร และการ แพร่กระจายวัฒนธรรม โดยรัทเซลพยายามชี้ให้เห็นว่าการแจกกระจายของ วัฒนธรรมในส่วนต่างๆ ของโลก นั้นเป็นผลสะท้อนถึงการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากร และการหิบบัณฑิตวัฒนธรรม ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา



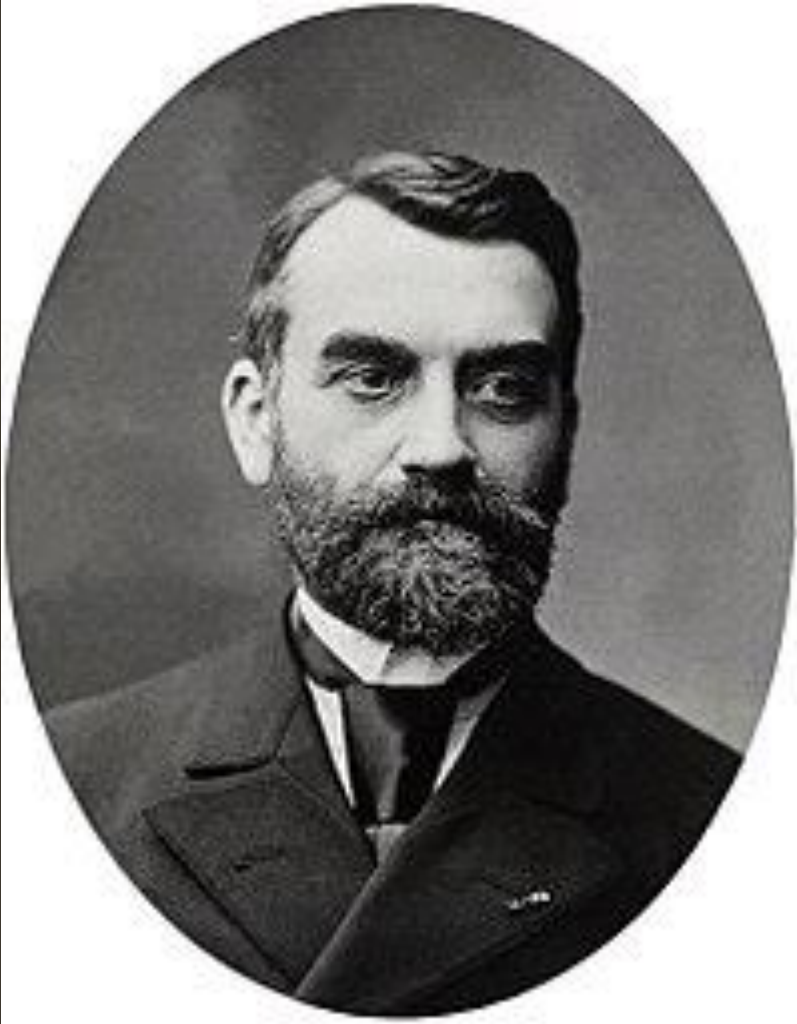
## ฟรีดริช รัทเซล (เยอรมัน: Friedrich Ratzel)

(๓๐ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๔๔ - ๙ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๐๔)

เป็นนักภูมิศาสตร์และนักชาติพันธุ์วรรณาชาวเยอรมัน มีผลงานที่โดดเด่นในเรื่องของแนวคิดเลเบนสรา움 (Lebensraum) หรือดินแดนเป็นสิ่งที่ชีวิตซึ่งมีอิทธิพลต่อระบอบนาซีในเวลาต่อมา

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

พอล วิกาล เดอ ลา บลาซ (Paul Vidal de la Blanch) ชาวฝรั่งเศส มีชีวิตอยู่ช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๘๔๕-๑๙๑๘ เป็นนักภูมิศาสตร์ที่ได้แสดงความคิดเห็นแตกต่างไปจากแนวความคิดเดิมที่ว่า สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ บลาซมีความเชื่อว่าสภาพแวดล้อมธรรมชาติไม่มี อิทธิพลต่อการ กำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์เสมอไป แต่สภาพแวดล้อมได้เปิดโอกาสให้มนุษย์ เข้าไปใช้ประโยชน์หรือเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของตน ส่วนผลจะออกมาเป็นประการใดนั้นขึ้นอยู่กับ การเลือก (choice) ของมนุษย์เป็นสำคัญ นอกจากนี้บลาซยังได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าการเลือกของ มนุษย์ไม่ได้ดำเนินไปอย่างอิสระ แต่การเลือกจะถูกกำหนดโดยระบบองค์กรต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มชนจัดตั้งขึ้นตลอดจนระดับความเจริญทางด้านเทคโนโลยีของ กลุ่มชน สิ่งเหล่านี้บลาซกล่าวว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิต (ways of life) ของกลุ่มชน ซึ่งก็คือ “วัฒนธรรม” นั่นเอง



Paul Vidal de La Blache was a French geographer. He is considered to be the founder of modern French geography and also the founder of the French School of Geopolitics.

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

ฌอง บรุนช์ (Jean Brunches) นักภูมิศาสตร์ชาวฝรั่งเศสมีชีวิตช่วงปี ค.ศ. ๑๘๖๙-๑๙๓๐ ได้รับอิทธิพลแนวความคิดด้านภูมิศาสตร์มนุษย์มาจากบลาซอย่างมา เขาได้นำเอาวิธีการจัดอันดับ (order) และวิธีการแยกแยะ (classification) ซึ่งเป็นหลักเบื้องต้นของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มาวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์กับพื้นผิวโลก บรุนช์ได้แบ่งขั้นตอนของความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับพื้นผิวโลกเป็น ๓ ระยะ คือ

ขั้นแรก คือการที่มนุษย์เข้าครอบครองพื้นที่ส่วนต่างๆ ของโลก ใช้ประโยชน์เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย เกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานลักษณะต่างๆ

ขั้นที่สอง การที่มนุษย์มีชัยชนะเหนือพืชพรรณธรรมชาติและสัตว์ประจำถิ่นโดยค้นพบวิธีการ เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

ขั้นที่สาม การที่มนุษย์ทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำ ป่าไม้ การทำเหมืองแร่ เป็นต้น หรือการทำลายพืชและสัตว์โดยตรง



Born in 1869, Jean Brunhes was a disciple of Vidal de Lablache. After studying history and geography, he prepared himself for the conceptual framework of human geography. On the lines of his master, he tried to identify the scope and method of human geography. His main work, *Geographic Humaine: essai de Classification Positive* was published in 1910. He limited human geography to:

- (1) unproductive occupation of soil;
- (2) things connected with the conquest of plant and animal worlds;
- (3) the destructive economy—‘robber economy’ or violent attack on nature which may result in poverty.

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

คาร์ล ซาวเออร์ (Carl Sauer) นักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกัน มีชีวิตในช่วง ๑๘๘๙ - ๑๙๗๕ ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ในเชิงภูมิทัศน์วัฒนธรรม(cultural landscape) ซึ่ง เป็นการศึกษาที่เน้นถึงสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา(man-made features) และปรากฏร่องรอยเป็นหลักฐาน บนพื้นโลก หรืออีกนัยหนึ่งคือการศึกษาถึงสภาพภูมิประเทศที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยการกระทำของ มนุษย์นั่นเอง

จากงานเขียนชื่อ The Morphology of Landscape (๑๙๒๕) ซาวเออร์ได้กล่าวถึงเนื้อหาและ วิธีการของวิชาภูมิศาสตร์ว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิทัศน์(Landscape) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (natural landscape) เช่น ภูเขา แม่น้ำ ทะเลสาบ ป่าไม้ ทุ่งหญ้า เป็นต้น
- ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เช่น หมู่บ้าน เหมืองแร่ ทะเลสาบหลังเขื่อน ถนน ทางรถไฟ เนินเขา(artificial mound) เป็นต้น

นอกจากนี้ ซาวเออร์ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดและการแพร่กระจายของเกษตรกรรมของโลก โดยมีผลงานคือหนังสือ Agricultural origin and dispersal



เกิดเมื่อ: ๒๔ ธันวาคม ๒๔๓๒, Warrenton, รัฐมิสซูรี,  
อเมริกา

เสียชีวิตเมื่อ: ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๘, เบิร์กลีย์, รัฐ  
แคลิฟอร์เนีย, อเมริกา

บุตร: เอลิซาเบธ ฟิตซ์ซิมมอนส์, ดร. โจนาราน ดี. ซอเออร์

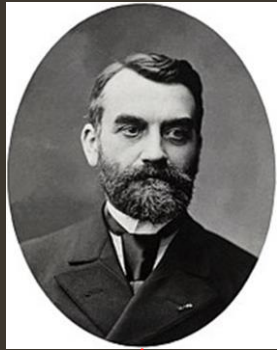
การศึกษา: มหาวิทยาลัยชิคาโก (พ.ศ. ๒๔๕๘),  
มหาวิทยาลัยนอร์ทเวสเทิร์น

รางวัลที่ได้รับ: Victoria Medal, รางวัลกูเกนไฮม์เฟล  
โลวชิปส์ สาขาสังคมศาสตร์ สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา  
และแคนาดา

## นักภูมิศาสตร์ฝรั่งเศส



Autogeographic



Culture = way of life



## นักภูมิศาสตร์ฝรั่งเศส



The morphologist of Landscape  
Agricultural Origin and Dispersal

## THE CULTURE CONCEPT DEFINED

Anthropologists and geographers have written various definitions of the culture concept. Several examples follow.

*The sum total of the knowledge, attitudes and habitual behavior patterns shared and transmitted by the members of a particular society.*  
R. Linton (1940)

*The mass of learned and transmitted motor reactions, habits, techniques, ideas and values—and the behavior they induce.*  
A.L. Kroeber (1948)

*The man-made part of the environment.*  
M.J. Herskovits (1955)

*A way of life which members of a group learn, live by, and pass on to future generations.*  
A.E. Larimore et al. (1963)

*The sum of the morally forceful understandings acquired by learning and shared with the members of the group to which the learner belongs.*  
M.J. Swartz and D.K. Jordan (1976)

*A total way of life held in common by a group of people, including such learned features as speech, ideology, behavior, livelihood, technology, and government.*  
T.G. Jordan and L. Rowntree (1986)

*The phenomenon that binds people together by shared beliefs and values and by a common image of themselves and the world.*  
R.H. Stoddard, D.J. Wishart, and B.W. Blouet (1989)

*The set of learned behaviors, beliefs, attitudes, values, or ideals that are characteristic of a particular society or population.*  
C.R. Ember and M. Ember (1990)

ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม  
โดยนักมานุษยวิทยาได้ให้คำนิยามไว้

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

- ภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการแจกกระจายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบน พื้นผิวโลก ไม่ว่าจะ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์
- อธิบายหาเหตุและผลของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างปรากฏการณ์ทั้งสองในพื้นที่นั้นๆ
- การศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรมจึงเป็นการศึกษาเรื่องราวต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นในบริเวณต่าง ๆ ของโลก แต่เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้รู้จักคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ จึงทำให้การปฏิบัติหรือกิจกรรมเปลี่ยนแปลง ไปเรื่อยๆ รวมทั้งพื้นที่ก็จะถูกเปลี่ยนแปลง แตกต่างกันไปตามระบบวัฒนธรรมและความเจริญด้าน เทคโนโลยีของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

Spencer และ Thomas จึงกล่าวว่า “ภูมิศาสตร์วัฒนธรรมเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับระบบทางด้านเทคโนโลยีของมนุษย์และกิจกรรมทางด้านต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่ได้พัฒนาขึ้นมาในแต่ละพื้นที่ผิวโลกตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา”

Dicken และ Pitts ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรมว่า “เป็นการบรรยายและอธิบายถึงความแตกต่างของประชากรและวัฒนธรรม ซึ่งพัฒนาขึ้นในสภาวะแวดล้อม ที่ต่างกัน”

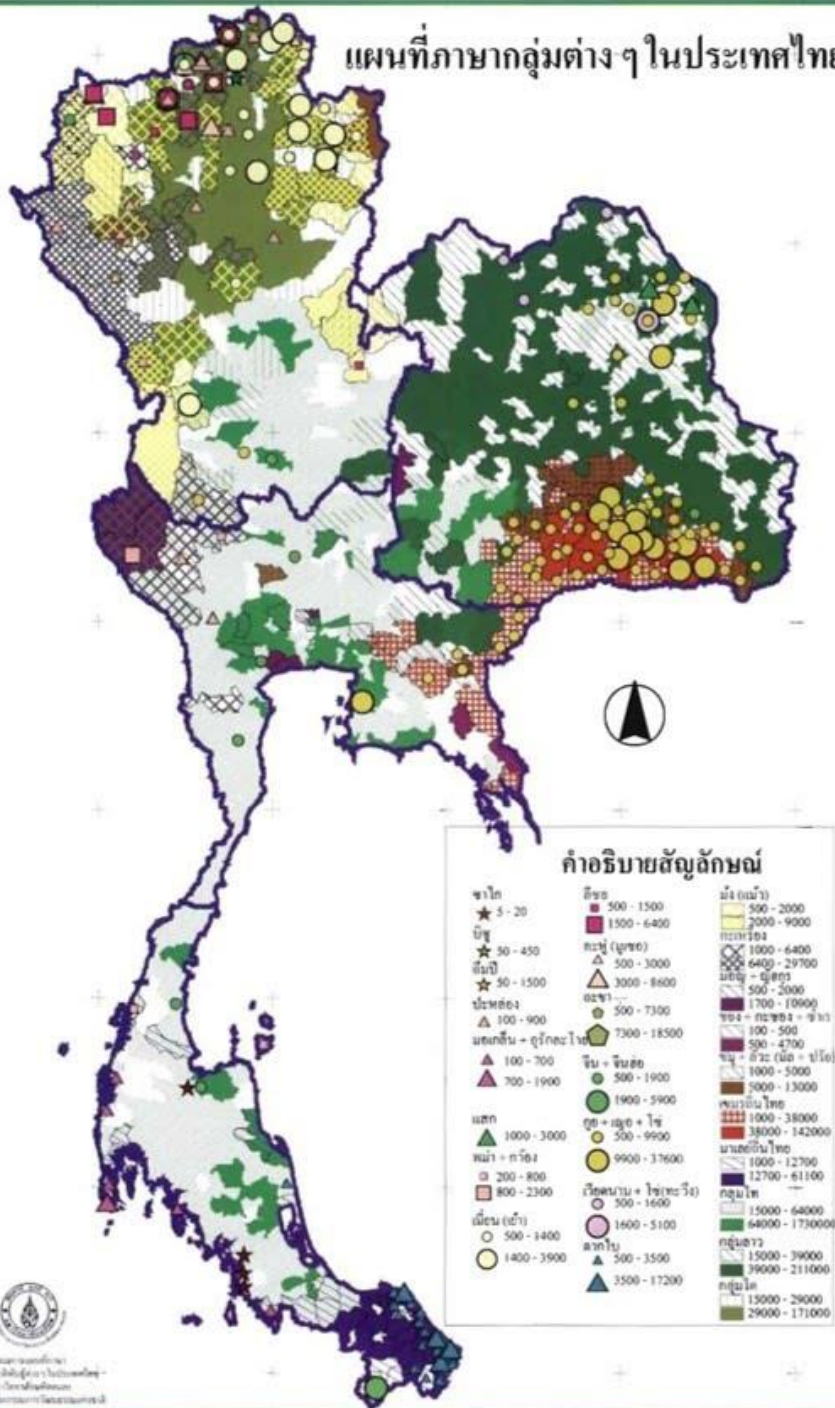
Jordan & Rowntree ให้ความหมายของภูมิศาสตร์วัฒนธรรมว่า คือการศึกษาถึงความหลากหลายทางระวางที่ท่ามกลางกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ จากคำบรรยายข้างต้นจะเห็นได้ว่าภูมิศาสตร์วัฒนธรรมมีขอบข่ายการศึกษาที่กว้างขวางมาก เพราะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น

# ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

สรุปได้ว่า ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความแตกต่างทางพื้นที่ระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเน้นอธิบายหรือวิเคราะห์ถึง ความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างกันขององค์ประกอบวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ภาษา ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง และปรากฏการณ์อื่น ๆ ทางวัฒนธรรมในระวางที่แต่ละแห่ง



แผนที่ภาษากลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย



→ Google Map

GigaDict แผนที่ภาษา 70



# องค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Culture elements)

ความเชื่อ/ทัศนคติ/ศาสนา (Ideology) เป็นองค์ประกอบวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะของ นามธรรมซึ่งได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อในด้านต่างๆ เช่น ศาสนา การเมืองการปกครอง การนับถือ อาวุโส บรรพบุรุษ ความเชื่อในด้านต่างๆ เหล่านี้ แต่ละสังคมจะมีการสั่งสมและถ่ายทอดกันมาเป็น เวลานาน ความเชื่อ/ทัศนคติบางอย่างทำให้เกิดประเพณี ศิลปะเฉพาะ ของแต่ละกลุ่มชน

องค์กรหรือสถาบันสังคม (Organization or Institution) องค์กรหรือสถาบันสังคมเป็น สิ่งที่ผู้คนในสังคม สร้างขึ้นมา ได้แก่ สถาบันการปกครอง สถาบันการศึกษา สถาบันการเกษตร สถาบัน การเงิน เป็นต้น สังคมแต่ละสังคมจะตั้งสถาบันต่างๆ ขึ้นมาตามต้องการของสังคม จำนวนของสถาบัน แสดงถึงความซับซ้อนของสังคม บางกลุ่มสังคมไม่มีความจำเป็นต้องมีสถาบันรองรับ เพราะเป็นสังคมเล็ก ไม่ซับซ้อน เช่น ชนพื้นเมืองที่ล้าหลัง ชาวเขา ที่อยู่ในเขตทุรกันดารห่างไกล เป็นต้น

## องค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Culture elements)

มาตรฐานความเป็นอยู่ (Standard of living) สิ่ง que ส่งผลให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของ ผู้คนแตกต่างกัน คือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจ แบ่งกว้างๆ ได้แก่ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้าและการบริการ กิจกรรมแต่ละประเภทยังมีความ แตกต่างกันหลายระดับ เช่น การเกษตร จะมีชุมชนที่ยังชีพด้วยการทำไร่เลื่อนลอย ไปจนถึงกลุ่มที่ทำไร่ ขนาดใหญ่เพื่อการค้า (plantation) กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะส่งผลถึงมาตรฐานความเป็นอยู่ของกลุ่มสังคม เช่นกลุ่มที่ทำการอุตสาหกรรมจะมี มาตรฐานความเป็นอยู่ในระดับที่สูงกว่าเกษตรกรรม เป็นต้น

แบบดั้งเดิม

เก็บของป่า ล่าสัตว์ (Gathering-Hunting)

เกษตรกรรม

ทำไร่เลื่อนลอย ทำนา ทำสวน ทำไร่ขนาดใหญ่

อุตสาหกรรม

ระดับครัวเรือน ระดับโรงงาน การท่องเที่ยว

การค้าและธุรกิจ

ร้านค้า ภัตตาคาร โรงแรม ธนาคาร ศูนย์การค้า ห้างสรรพสินค้า

# องค์ประกอบทางวัฒนธรรม (Culture elements)

เครื่องมือและเทคโนโลยี (Tools and Technology) เครื่องมือและเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่บ่ง บอกระดับ วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มสังคม รวมทั้งเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนใน สังคมด้วย บางสังคม ผู้คนอาจใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์อย่างง่าย ๆ เช่น ในกิจกรรมการเพาะปลูก กลุ่มที่ไร่เลื่อนลอยในเขตภูเขาแอนดีส มีเครื่องมือในการทำไร่อย่างง่าย ๆ เช่น มีด จอบ เสียม ไม้แหลม ในขณะที่เกษตรกรในประเทศนิวซีแลนด์ใช้ เครื่องบินในการโปรยปุ๋ยและพ่นยาฆ่าแมลง หรือเกษตรกรใน ประเทศอิสราเอลสามารถปลูกพืชโดยไม่ใช้ดิน เป็นต้น สังคมที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสามารถ สร้างเครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยแก้ปัญหาในการดำเนิน ชีวิตหรือช่วยให้วิถีชีวิตของผู้คนในสังคม สะดวกสบายขึ้น

ดังนั้นการศึกษาถึงองค์ประกอบวัฒนธรรมจะช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของคน แต่ละกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น